

682 366 Additus insonti populo sub sorte piorum.

NOTÆ.

ratas. De eadem impiorum portione, seu sorte Jobus cap. xxiv, vers. 18: *Maledicta sit pars ejus in terra, nec ambulet per viam vinearum. Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, et usque ad inferos peccatum illius. Quem ad locum multa in hanc sententiam disserit Corderius.*
682. Mentio populi in extremo judicio explicandæ scite, et ex eadem sacrarum Litterarum plena cognitione, quam proxime dicebam, facta est. Julianus Toletanus l. iii Progn., c. 34: *Ecce ait Psalmista: Advocabit cælum deorsum et terram, ut discerneret*

A populum suum. Quid est quod dicit, discernere populum suum, nisi per judicium separare bonos et malos, tanquam oves ab hædis: nam oves tunc statuet a dextris, hædos autem a sinistris. Locus a Juliano allegatus est psalmi XLIX, v. 4. Plura alia sub styli acumen subeunt: sed prætermittenda sunt, nam et ea quæ protuli fortasse abundant, et satietati lectorum mœdendam est, si fieri possit, cum plerique nunc sint, quibus jure versiculum Martialis lib. xi, initio, accommodes: Libros non legit ille, sed libellos.

DRACONTII SATISFACTIO

AD

GUNTHARIUM REGEM VANDALORUM

DUM ESSET IN VINCULIS

367 Rex immense Deus, canctorum conditor, B 5

[et spes,

Quem timet omne solum, qui regis igne po-
[lum :

Sidera, flamma, dies, quem, sol, nox, luna fa-
[tentur

368 Auctorem, dominam sæcula cuncta

[probant :

Principio, seu sine carens, et temporis expers,
Nescius alterni, nec vice functus agis.

Omnia permutans, nullo mutabilis ævo,
Idem semper eris qui es modo, vel fueras.

Nil addit, demitque tibi tam longa vetustas :

10 Omnia tempus habent, nam tibi tempus abest.

Qui mentes hominum, qua vis, per singula ducis,
Et quocunque jubes, dirigis ingenia.

VARIÆ LECTIONES.

1. Sirm., *Rex æterne Deus, auctor, rectorque serenus.* Cum Sirmondiano codice consentit codex Azagrensis, ubi discrepantiam inter eos non exprimo. Textus scripturam codicis Vaticani repræsentat.

2. Sirm., *quem tremis o.*

3. Hic versus et sequens desunt in Sirm.

8. Sirm., *Posthac s. e. q. e. m. v. fueris.* Azagr., *noster pro posthac.*

9. Sirm., *nil confert d.* Azagrens., *nil addit d.*

11. Sirm., *Tu m. h. quamvis per s. d.*

12. Sirm., *Effingisque bonis candida corda viria.*

NOTÆ.

1. Hoc initium expressit Eugenius Toletanus in oratione ad Deum: *Rex Deus immense, quo constat machina mundi.* Sic enim potius legendum quam *Rex Deus, immensi quo constat machina mundi.* Videsis prolegom. num. 66. Dracontius sæpe phrases et sententias Carminis de Deo in hanc Elegiam transfert, quarum nonnullas indicabo. Lib. ii, vers. 584: *Solus ubique Deus, rerum fons, conditor, et spes.* Confer notam ad l. ii, v. 1.

2. Melius fortasse videatur *Quem tremis omne solum* cum Sirm. Sic lib. ii, vers. 151: *Tu Deus es quem terra tremis, et l. iii, vers. 541: Et rerum natura parens famulata tremis.* Sed cum in codice Vat. legatur *timet*, hoc potius manu auctoris scriptum credendum est. *Qui regis igne polum*, ut l. i, vers. 224, *Qui fovet igne pio cælum*, etc. Vide notam ad vers. 25 l. i.

3. Rivinus ita ut editum est distinguendum ait. Sirmondus interpunxerat *Sidera, flamma, dies, quem sol, nox.* Hoc argumentum in libris de Deo sæpius est pertractatum. Vide l. i, v. 3 seqq., cum notis.

5. Lib. iii, vers. 667: *Tu temporis expers.* Dudo Decanus S. Quintini in præfat. ad l. i Actor. Normanniæ ducum: *Exsors principii et sine fine manens.* Fortasse legendum *Exsors principii es, et sine fine manens.* In primo certe versu ejus poematis mendum est, quod obiter corrigam: *O trinum specimen, tria summa, virgo Deus unus:* lege *tria summa, vigor Deus unus.* Desumpta enim verba sunt ex primo versu præf. 1 Apoth. Prudentii: *Est tria summa Deus, trinum*

C specimen, vigor unus. Idem Dudo lib. iii, p. 102: *Qui tria summa manet, trinum specimen, vigor unus.* Dracontius seu pro et usurpat. Vide Dig. lib. xxxiv, tit. 2, leg. 31.

6. *Alterni et vice varietatem et vicissitudinem denotant.* Infra vers. 247: *Alternant elementa vices, et tempora mutant.*

7. Lib. ii, vers. 523: *Qui sæcula mutat*, et vers. 528: *Idem semper eris, nullo mutabilis ævo.*

8. Rivinus ex conjectura pro *fueris legerat fueras*, quod revera in nostro codice exstat. Lib. ii, vers. 585: *Idem semper eris, quod et ante fuisti.*

9. Lib. ii, vers. 586: *Nil addens, minuensve tibi.*

10. *Nam pro vero, autem*, aliquando ponitur, ut si dicas *Omnia tempus habent, sed tibi tempus abest.* De hoc usu particulæ nam Forcellinus, cui propemodum accedit Tursellinus de Partic., dum eam anteoccupationi inservire tradit.

11. *Quamvis in Sirmondo ineptum est.* Vat. recte, *qua vis.*

12. Non video cur interpolator, omisso egregio Dracontii versu, alium effinjerit. *Dirigere ingenia est hominum mores, indolem, dirigere, ducere.* Amplificat enim, quod vers. præc. dixit. Dracontii sententia est, a Deo esse omnia quæ homini accidunt, prospera et adversa: homines esse bonos Deo adjuvante, malos permittente. Neque obest verbum *jubes*: nam etiamsi id accipere velis de jussu Dei ad actiones bonas et illicitas, eodem sensu proferri id potest quo lib. II Reg., cap. xvi, vers. 10, de Semei dici-

- 369** Qui facis iratus, homines contraria A
[velle,
Propitiusque jubes, ut bona cuncta gerant.
15 Quidquid agunt homines, bona, tristia, pro-
[spera, prava,

- Hoc fieri admittunt ira favorque Dei.
Hoc tua verba probant Moseo dicta propheta,
370 Quod duraturus cor Pharaonis eras.
Sic mea corda Deus, nostro peccante reatu
20 Temporis immodici, pellit ad illicita.

VARIÆ LECTIONES.

13. Sirm., *Qui facis iratus homini contraria bella.*
Azagr., *iratos homines.*
14. Sirm., *cuncta gerat.* Azagr., *cuncta regnent.* In
Val. est *gerat*, supra *gerant*.
15. Hoc distichum in duo dividitur a Sirm., *Quid-*
quid agunt homines, bona, prospera, sancta, modesta,
Te faciente, fiunt quo bona cuncta fiunt. E contra ad-
versa, probrosa, maligna, inhonesta Tu fieri pateris;

qui mala nulla facis.

16. Scribitur in Vat. *amittunt, et labor.*
17. Sirm., *Hæc tua lex docuit Moyse præscripta*
notante. Azagr., Mose.
18. Sirm., *Cum perduratum cor Pharaonis ait.*
19. Sirm., *Sic me lingua, Deus lingua patrans: ca-*
tum. Azagr., *sic mea corda Deus.*
20. Sirm., *Noxia culpa ligans trazit ad illicita.*

NOTÆ.

tur: Dominus enim præcepit ei ut malediceret David. B
Dracontius enim non tantum sententias, sed et verba
ipsa a sacris Litteris persæpe mutuatur.

13. Sirmondi scriptura, sive interpolatoris cor-
rectio longe abest a Dracontii acumine. Deus, ait
Dracontius, cum iratus homini est ac vult illum pun-
nere, facit eum velle sibi contraria ac nocitura. Hæc
autem voluntas hominis, qui rem sibi nocituram ap-
petit, sæpe nullum habet admixtum crimen. Quod si
hujusmodi actio seu voluntas scelere infecta sit,
etiam tunc sit a Deo non volente, sed permittente
peccatum; quo tamen ut ejus etiam effectis, utitur
ad hominem cui iratus est puniendum.

14. In Sirm. *gerat* refertur ad hominem vers. præc.
Sed cum in Val. vers. præc. sit *homines*, necessum
est *gerant*. Deus jubet homines, quibus propitius est,
opera bona ipsisque profutura facere. Fortasse leg-
gendum esse *Propitiusque juvas*. Primam in *propitius*
produci posse, ostendi in prolegom. ad Prudentium,
n. 205.

15. Juvenalis sat. 1, vers. 86: *Quidquid agunt*
homines, votum, timor, ira, voluptas. In hoc disticho
patet quam mutatum Dracontium nobis ejus interpo-
lator reddiderit. Dracontius affirmat; omnia regi di-
vina providentia, bona, tristia, prospera, prava, quæ
vel favore Dei, vel ira proveniunt: nempe bona,
prospera favore, tristia, prava ira. Sibi ubique con-
stans l. 1, vers. 18, ait: *Omnia quæ veniunt, bona,*
gaudia, tristia, acerba, Descendunt ex arce Dei, de
sede Tonantis. Quod vero nunc ait *prava*, intelligit
adversa, distorta. Vide l. 1, vers. 561. Quamvis au-
tem *prava* explicare velis scelerate facta, tamen Dra-
contius caute adhibet verbum *admittunt*, quod favori
Dei volentis, et iræ ejusdem permittentis convenit.
Interpolator distinctius voluit exponere ea quæ Deus
tanquam auctor facit, et ea quæ solum permittit, et
virtutes ac vitia, quod Dracontius omisit, discrete
commemoravit. Rivinus in Sirmondi versibus legit
Tu facis, ut fiant, qui bona cuncta facis, pro Te faciente,
fiunt, quo bona cuncta fiunt. Absurdum certe non
esset si Dracontius primam in *fiunt* cum Prudentio
et aliis corripisset: imo aliquando corripuisse ex
libris de Deo colligi potest. Vide notata ad l. III, vers.
135. Verum ex hoc Elegiæ versu solum arguitur,
interpolatorum Dracontii primam in *fiunt* brevem fe-
cisse, quin Rivini correctio necessaria sit.

16. Libr. I, vers. 10, etiam memorat *variis sub*
casibus iras, Et pia vota Dei, quibus adversa et
prospera tribuit. Admitto significationem habet con-
cedendi, approbandi ac permittendi, et hoc loco
communem utriusque rei.

17. Libr. II, vers. 162, eodem modo *Moseo prin-*
cipe gentis.

18. Hoc loco interpolator corrigere voluit Dracon-
tium, qui verba Domini ad Moysem ita refert, *Quod*
duraturus cor Pharaonis eras. Non placuit id interpo-
latori, qui propterea substituit, *Cor induratum cum*
Pharaonis ait. Ac certe Exodi cap. VII, vers. 13, di-

citur *Induratum est cor Pharaonis.* Sed cum antea
Dominus Moysi dixerit cap. IV, vers. 21: *Ego indu-*
rabo cor ejus, et non dimittet populum, Dracontius
hæc ipsa verba respexit quæ argumento ejus magis
congruunt. Ostendit enim Deum cor hominis indu-
rare, quod exemplo suo confirmat. Sæpe in sacris
Litteris hujusmodi locutiones occurrunt. Apostolus
ad Roman. cap. IX, vers. 17 et seq.: *Dicit enim*
Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut
ostendam in te virtutem meam, et ut annuntietur nomen
meum in universa terra. Ergo cujus vult miseretur, et
quem vult indurat. Isaias cap. LXIII, vers. 17: *Quare*
errare nos fecisti, Domine, de viis tuis; indurasti cor
nostrum ne timeamus te. Omitto innumera alia quæ
tamen ita intelligi debent, ut nullo modo Deus auctor
peccati credatur, quod Calvinus impie assererat.
Hieronymus ad loc. cit. Isaiæ col. 757 sic ait: *Non*
quo Deus erroris causa sit, et duritiæ, sed quo illius
patientia nostrum exspectantis salutem, dum non cor-
ripit delinquentes, causa erroris duritiæque videatur.
Augustinus epist. 194, al. 105, num. 14, col. 719:
Nec obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non im-
partiando misericordiam, et tract. 53 in Joann. cap.
XII, num. 6, col. 646: Sic enim excæcat, sic obdurat
Deus, deserendo, et non adjuvando. S. Thomas in
Epist. ad Romanos cap. IX, lect. 3, distincte ac præ-
cise: *Dicendum quod Deus non dicitur indurare ali-*
quos directè, quasi in eis causet malitiam, sed indi-
recte, in quantum scilicet ex his quæ facit in homine
intus vel extra, homo sumit occasionem peccati et hoc
ipse Deus permittit. Unde non dicitur indurare quasi
immittendo malitiam, sed non apponendo gratiam.

19. Rivinus scripturam Sirmondi sic emendabat:
Sic me, sancte Deus, lingua patrans reatum, Noxia
culpa ligans trazit ad illicita. Genuina lectio Vat. his
quæ præcedunt ac sequuntur multo est congruentior,
quam interpolator de industria mutavit, difficultate
deterritus vers. seq. explicanda. Animadvertenda
nunc est mutatio numeri *mea corda, nostro reatu,*
quæ Christianis antiquis scriptoribus familiaris est.
Victor Vitensis l. I, de Persecutione Vandaliæ, *No-*
bis, ad quem custodia pertinebat. Plura exempla con-
gerit Barthius l. XLII Advers., cap. 43, qui testatur
optimis scriptoribus hanc mutationem numeri inas-
tatam non fuisse.

20. Suum temporis immodici reatum accusat Dra-
contius. Libr. III, vers. 576: *Hei mihi! quod facinus*
non uno tempore gestum, Ut mea facta tuam, tempus
convenit in unum. Ait se a Deo compulsus ad illicita
in pœnam inveteratorum scelerum. Sed potestne dici
quod Deus *pellit ad illicita*? Potest eodem sensu quo
Deus excæcare, obdurare, tradere in passiones igno-
minæ dicitur. Augustinus de Grat. et Liber. Arb.
cap. 21, n. 43, col. 742: *Satis, quantum existimo,*
manifestatur, operari Deum in cordibus hominum ad
inclinandas eorum voluntates, quocunque voluerit, sive
ad bona pro sua misericordia, sive ad mala pro meritis
eorum, judicio utique suo, aliquando aperto, alicquando

- 371** Ut qui facta ducum possem narrare meo- A
[rum, 50
Nominis Asdingui bella triumphigera,
Unde mihi merces posset cum laude salutis
Munere regnantis magna venire simul,
25 Præmia despicerem, tacitis tot regibus almis,
372 Et peterem subito certa pericla miser. 55
Quis, nisi cœlesti demens compulsus ab ira,
Aspera cuncta petat, prospera cuncta neget ?
Irascente Deo, mentes mutantur, et artus,
Vertuntur sensus, vertitur et species.
Persarum regem Babylonæ regna tenentem
Post decus imperii quis neget esse bovem ?
Et diademalem turparunt cornua frontem,
373 Mugitus pecudis verba fuere duci.
35 Agricola timuit post Parthica regna bubul-
[cum,
Submitisque pavens regia colla jugo.

VARIE LECTIONES.

21. Sirm., n. tuorum. Azagr., neorum.
22. Pro hoc versu et duobus seqq. in Sirm. hic est unicus : *Unde mihi possent dona venire simul. Præmia despicerem, etc.*
25. Sirm., tacitis. Azagr., tactis.
27. Sirm., Quo nisi cœlestis Domini conspectus ad B
æthram. Azagr., D. conceptus ab æthra.
28. Sirm., Aspera cuncta premunt, prospera nulla
juvant. Az., premat pro premunt. Vat., negat pro neget.
29. Sirm., *Irascente Deo, membra mutantur, et artus.* In Vat. videtur potius actus quam artus.
31. Sirm., r. *Babylonæ r. Azagr., Babylonum.*
32. Sirm., P. d. i. novimus e. b.
33. Sirm., tum diademalem.
34. Sirm., fuere ducis.
35. Illic versus cum seq. omnino deest in Sirm.

NOTÆ.

oculto, semper tamen justo. Cum autem ex Augustini dictis nonnulli tanquam absurdum colligerent, quod per potentiam Deus homines ad peccata compellat, Prosper Aquitanus pro Augustino respondit in Respons. ad capitul. calumn. Gallor. xi : *Nullus catholicorum dixit aut dicit quod Deus homines pie recteque viventes per potentiam in peccata compellat.... Cum vero aliquos a Deo aut traditos desideriis suis, aut obduratos legimus, aut relictos, magnis peccatis suis hoc ipsos meruisse profiteamur.* Sed, ut distinctione S. Thomæ nuper exposita utamur, Deus pellit ad illicita in penam peccatorum præcedentium non directe, sed indirecte. Revera exemplum quod in se Dracontius exhibet ejusmodi est, ut explicationi S. Thomæ egregie respondeat. Dracontius enim carmen ediderat in laudem nescio cujus quo animus regis Vandalorum vehementer offensus est; quo carminis se coram Deo etiam fateatur peccasse. At ergo : Deus, qui crimina mea vetera punire voluit, eo me adduxit ut despicerem præmia quæ ex regis laudibus possem sperare, et certa pericula, alio laudato, peterem. S. Thomas loc. citat. sic rem hanc pulchre explicat : *Ad bona inclinatur (Deus) hominum voluntates directe, et per se tanquam actor (al. auctor) bonorum; ad malum autem dicitur inclinare vel suscitare homines occasionaliter, in quantum scilicet Deus homini aliquid proponit vel interius vel exterius, quod, quantum est de se, est inductivum ad bonum, sed homo propter suam mali iam perverse utitur ad malum.... Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui, cum a Deo excitaretur ad regni sui tutelam, abusus est hac excitatione in crudelitatem. Patres doctoresque Ecclesiæ ita semper exponunt Deum inclinare ad bonum vel ad malum voluntates hominum, ut libertas indifferentiæ sarta tecta homini relinquatur. Dracontius, qui hoc loco tradit Deum corda hominum quo vult inclinare, pellere ad illicita, indurare, de libero arbitrio quid sentiret aperte declaravit libr. ii, vers. 611 : *Arbitrio possit clemens Deus omnia nostro, Libera mens hominum est peccare, aut vivere sancte.**

22. Vandalii Asdingui dicti, ut uberius disserui num. 94 prolegom. Triumphiger nomen vel sola Dracontii auctoritate Latinis accensendum, ut belliger et similia.

23. Intellego cum laude salutis cum prospero vitæ statu.

25. Reges Vandalorum plures præcesserant antequam Hispaniam occupassent.

27. Primitiva scriptura hujus versus difficultatem interpolatori creaverat, quod eandem doctrinam repetat quæ in versibus præcedentibus declarata est, nempe Deum indirecte obdurare, excæcare, tra-

dere hominem suis desideriis, et ad illicita pellere in penam peccatorum. Rivinus, lectione Sirmondi minime contentus, tentabat *Quem nisi salvasset Domini conspectus ab æthra, Aspera cuncta premunt, prospera nulla juvant.* Adeo fallaces sæpius sunt conjecturæ, et a vero scriptorum sensu aberrant.

28. Neget, recuset, neget sibi.

29. Libr. iii, vers. 591, *Irascente Deo, solatia cuncta negantur.*

30. Species, figura. Libr. i, v. 338, *Species hominis.* Hinc melius videretur vers. præc. *actus quam artus* : nam si dixisset, *mutantur et artus*, inutile esset addere *Vertuntur sensus, vertitur et species.* Non tamen male est *artus*, quia quod sequitur est explicatio ejusdem sententiæ, ut *sensus* respondeant mentibus, *species* artibus. Accedit Alcuinum carm. 178, quo Dracontium imitatur, ita habere, *Sic ventura dies mentes mutabit et artus.*

31. Facile est legere *Babylonica*, aut *Babylonum*, aut *Babylonis*. Sed non immo scripturam Vat. Libr. i, vers. 320 : *Flammantes viridesque tulit Babylonia crustas.* Similiter *Babylona*, *Babylonæ*, dici poterit. Historia hæc Nabuchodonosoris indicata est l. iii, v. 646.

33. Rivinus in textu legit *Tum diademalem*, in notis *Tum diadematum*, sed discrepantiam non animadvertit, ut dubitari possit, an in notis mendum sit *diadematum*. Sane *diadematus* magis Latinum est, cum a Plinio adhibitum fuerit; sed verius est in Dracontio *diademalem*, qua voce usus etiam est Theodulfus. Illud vero nimis acute objicit Rivinus Danieli non referre Nabuchodonosori enata fuisse cornua. Aliis verbis hæc controversia solet proponi, an Nabuchodonosor vere figuram bovis induerit, an solum a mente alienatus ipse se bovem crediderit. Verba Danielis sunt cap. iv, vers. 30 : *Sermo completus est super Nabuchodonosor, et ex hominibus abjectus est, et fenum ut bos comedit, et rore cæli corpus ejus infectum est : donec capilli ejus in similitudinem aquilarum crescerent, et unguis ejus quasi avium.* Calmetus in dissertatione præfixa ad Danielelem de metamorphosi Nabuchodonosoris varias hinc inde opiniones refert et refellit. Sententia fuit Bodini Nabuchodonosorem in verum taurum forma corporis et mentis transiisse. Alii vulgo existimant non animam lauri, sed externam tantum speciem illum induisse. Communior magisque probata sententia est Nabuchodonosorem in phrenesin incidisse : quo morbo turbata phantasia se bovem esse rex sibi persuaserit.

35. Lib. iii, vers. 646, *Timuit post regna bubulcum.* Aratro etiam subjectum fuisse Nabuchodonosorem credere Dracontius videtur.

- Erravit per prata vagus, mala gramina pastus, A
Et qui homo bos fuerat, de bove factus homo
[est.
Liquit et antistes verus pater ille Joannis,
40 Elinguisque fuit voce tacente silens.
Ast ego peccando regi dominoque, Deoque,
Pejor sum factus, deteriorque cane.
374 Vulnere vexati curat sua lingua molossi,
Iheu! mea quippe mihi vulnere lingua dedit.
45 Sed qui restituit pecudis post membra tyranni,
Ut feret rediens unguia fissa manus,

- Quique reformavit tacitæ modulamina lin-
[guæ,
Ne mutilante sono verba ligata daret,
Ipse meo domino Deus imperat, atque jubebit,
50 **375** Ut me restituat, respiciatque pius.
Servet, avi ut laudes dicam, patriasque suas
[que,
Perque suas proles regia vota canam.
Culpa quidem gravis est, venia sed digna rea-
[tus,
Quod sine peccati crimine nemo fuit.

VARIÆ LECTIONES.

38. Sirm., *Et qui bos fuerat, de bove factus homo est.*
41. Sirm. interpungit *regi, dominoque Deoque.*
43. Sirm., *curat.* Azagr., *curant.*
44. Sirm., *heu me! quippe.*
45. Sirm., *membra tyrannum.*
46. Sirm., *Ut feret rediens in sua regna bonus.*
47. Sirm., *taciti m. verbi.*

48. Sirm., *Ut mutilata sonos lingua ligata daret.*
49. Sirm., *Ipse meis parcat erratis, atque jubebit.*
50. Sirm., *Ut me respiciat, restituatque pius.* In
B Azagr. videtur esse ut in Vat.
51. Versus 51 et 52 absunt a Sirm.
55. In Vat. nota in *venia* innuit legendum *veniam*,
aut esse in auferendi casu.

NOTÆ.

37. Lib. III, vers. 647, *Inter prata pecus*. Lib. I, vers. 274, *Et per prata vagum sequitur sua bucula taurum*. Virgilius l. II Æneid., vers. 471, *Coluber mala gramina pastus*.

39. Rivinus ex conjectura *Quid? quod et antistes, iterum pater ille Joannis Eloquentur, fuerat voce sed ante silens*. Sed retinenda est scriptura vetus, quæ etiam in exemplaribus interpolatis eadem conservatur. Lib. II, vers. 676, *Incurrit culpam sancti pater ille Joannis*. Pro deliquit positum est *liquit*, nempe peccavit, incurrit culpam, defecit. Simplicia pro compositis sæpe sumuntur, ut *verto* pro *everto*, *fero* pro *aufero*. Linqui dicitur is quem vires deliciunt, et Curtius active in partic. præ. usus eo verbo est lib. VI, cap. 4: *Lingente spiritu, pariter ac sanguine, moribundus in arma procubuit*.

40. Rivinus notat tautologiam *elinguis, tacente, silens*. Verum in Dracontio sæpe hujusmodi verborum repetitiones occurrunt.

41. Sirmondus ita interpungit, ut *Deus dominus* dicatur: sed superflua tunc esset conjunctio *que in dominoque*. Dracontius regem vocat dominum, ut v. 107: *Post te, summe Deus, regi dominoque reus sum*, et vers. 110: *Rex dominusque meus semper ubique pius*.

42. *Cane pejor* proverbii genus, de quo vide comment. ad Prudentium, hymn. 5 Perist., vers. 117, et Apoth., v. 216, *Cane milite pejor*: nam *miles canis molossus* est. Hæc de libidine Eugenio non esse capienda, contra Barthium recte probat Rivinus. Sed ego pro Eugenio Dracontium verum Elegiæ auctorem intelligo: nam elegia, ut in ms. Vat. exstat, etiam a D eorrrectione Eugenio omnino immunis est.

43. Lingua vexati molossi curat sua vulnere. Lectio Azagr. retineri nequit.

44. Lingua vulnere dedit Dracontio, quia recitaverat carmen, quod regi displicuit. Sæpe lingua pro eloquentia, interdum pro carmine ponitur. Lib. I, vers. 168: *Linguae laurus honos solvit donanda poetis*. Paulinus poem. 15, natal. 4: *Annua vota mihi remeant, simul annua lingue Debita*: et poem. 16, natal. 5: *Gaudia, quo famulæ rata debeo munera lingue*. Itaque etiam si Dracontius carmen illud non recitaverit, recte tamen culpam in linguam, nempe in carmen rejicit.

45. Clarior est lectio Sirmondi *tyrannum* quam *tyranni* in Vatic. Verum id ita explicari potest: qui post membra pecudis restituit, seu fecit, ut manus tyranni feret ex fissa unguia: aut *post* est adverbium.

46. *Ungula* est calceus corneus eorum animalium quæ digitos non habent.

48. Rivinus confidenter legit *Ut mutata sonos lingua ligata daret*. Sirmondi lectio hunc sensum habet, ut lingua ante ligata et mutilata sonos ederet. Nostræ scripturæ sententia est: Deus reformavit linguam ne ederet verba ligata et truncata, hoc est ut clare loqueretur. Plinius l. VII, cap. 16: *Dentes serie structure atque magnitudine mutilantes mollientesque, aut hebetantes verba*. Ponitur *mutilante sono* pro *mutilato sono*, nam hujusmodi participia significationem passivam habere solent. Pos. is etiam legere *Ne mutilata sono*. Ac fortasse Dracontius ætatem senis Zachariæ representat: in qua verba trunca et mutilata proferri solent, cum organa modulationi lingue servientia magna ex parte vitiosa sint. Lib. III, v. 628, a t dentes cinxisse palatum, *Ut tene verba sonent, ipsis modulantibus, ora*. Deus igitur ita reformavit modulamina lingue Zachariæ, ut, quamvis esset senex, disticte tamen et perspicue loqueretur. *Dure verbis pro loqui* cum aliis usurpat Dracontius l. III, vers. 436.

49. Rivinus lectionem Sirmondi sic castigat: *Ipse meis parcat erratis, utque pudebit, Tum me respiciat, restituatque pius*. Vera lectio invenitur in codice nostro: Deus ipse, qui has mutationes effecit, regi domino meo imperat ac jubebit ut libertati me restituat.

50. Non displicet trajectio verborum in Sirmondo *Ut me respiciat, restituatque pius*. *Respicere* in sacris profanisque Litteris accipitur pro *aspicere* *juventis causa*, ut notum est. Fortunæ respicientis *fasum* Romæ videtur fuisse, cui multi lapides inscripti exstant.

51. Quisnam sit is avus et pater regis, quorum lades canere volebat Dracontius, disputatum est in prolegom. num. 106 et 111.

52. *Suas* pro *ejus*, ut sæpe Dracontius posuit. Fortasse legendum *Postque suas proles*, aut *Proque suas prole*. Potest retineri *per*, ut vota regia sint *per proles*. Inservit enim præpositio *per* ad jurandum, adeoque trahi etiam poterit ad *vovendum* et *desiderandum*.

53. Sirmondus interpungit *Culpa quidem gravis est, venia sed digna, reatus*. Malo *venia sed digna reatus*, digna, cui reatus venia concedatur.

54. Joann. ep. I, cap. I, vers. 10: *Si diximus quoniam non peccavimus, mendacem facimus eum*. Lib. III Reg., c. VIII, vers. 46: *Non est enim homo qui non peccet*. In distichis Dionysii Catonis l. I, *Nemo aut crimine vivit*.

65 Nam Deus omnipotens potuit, dum conderet
 [orbem,
 Tristibus amotis gaudia sola dare.
 Sed diversa creans, et discordantia, iunxit
 Et bona mixta malis, et mala mixta bonis.
 Sic elementa potens contraria miscuit auctor,
 60 **376** Humida cum siccis, ignea cum gelidis.
 Littera doctiloquax apibus cognata refertur,
 Quæ datur, ut habeant vulnera, castra, fa-
 [vos.
 Cera dat ingenium pueris, primordia sensus,
 Inde fit, ut prosit littera, vel noceat :

65 Aspis habet mortes, habet et medicamina ser-
 [pens,
 Vipera sæpe juvat, vipera sæpe nocet.
 Cervæ salutare pasto serpente medullas
377 Conficit, et pellunt ipsa venena neces.
 Materies ferri simplex, et noxia fertur,
 70 Impius inde nocet, rusticus inde placet.
 Ipsa parit gemmas pretiosos terra lapillos,
 Ipsa dat et vepres, spinea ligna, rosas.
 Delicias, mortesque parat mare fluctibus altum,
 Et generat pelagi conchula divitias.
 75 Aera temperies auris vitalibus aptat,

VARIE LECTIONES.

56. Sirm., *a. optima s.*
 57. Sirm., *jussit. Azagr., jungit.*
 61. Sirm., *cognata probatur.*
 62. Vat. *scribit fabos. Sirm., vulnera mella simul.*
 63. Sirm., *ut præstet l.*
 65. Sirm., *mortem. Azagr., mortes.*

67. Vat., *medellas. Sirm., Cervæ salutaris pasto ser-
 B pente medela est.*
 68. Sirm., *Conficiunt, pellunt i. v. n. Azagr., pel-
 luntque i.*
 69. Sirm., *Materia f. s. e. n. constat.*
 74. In Vat. *scribitur concula.*

NOTÆ.

55. Rationem affert cur Deus peccata hominum permittat, cum possit impedire, nempe ut in peccati venia clementia Dei resplendeat. Ut enim in physico rerum ordine Deus ad majorem orbis pulchritudinem non solum bona et læta, sed adversa etiam et tristia creavit, ita in ordine morali bona præcipit et jubet, sed permittit mala, ut ex ipsis malis bona faciat, quæ sine malis fieri non possent. Augustinus Enchirid. cap. 11 : *Illud quod malum dicitur bene ordinatum, et suo loco positum, eminentius commendat bona, ut magis placeant et laudabiliora sint, dum comparantur malis.* Vide etiam l. II de Ordine, c. 4.

56. Lib. I, vers. 18 : *Omnia quæ veniunt, bona, gaudia, tristia, acerba.*

58. Vide l. I, vers. 294 et seqq., cum notis. In Goldoni comœdia *il Moliere* legi hunc versum.

59. Discors elementorum concordia explicata est lib. I, vers. 142 aliisque in locis.

60. Ovidius l. I Met., vers. 19 : *Frigida pugnabant calidis, humentia siccis.* Apuleius l. I de Mundo post med., *Uvidis arida, et glacialibus flammida* (natura) *confudit.* Aer est humidus, terra sicca, ignis calidus, aqua frigida.

61. *Doctiloquus* Ennius, Martianus Capella et alii dixerunt. *Doctiloquax* apud antiquiores Dracontio non invenitur. Lectio Sirmondi *cognata probatur* confirmari potest simili loquendi modo sæpe a Dracontio usitato, ut dixi ad l. II, vers. 26 : *Cognata refertur sapit etiam stylym Dracontii.* ut vers. 69, *noxia fertur.* Litteræ cogitationem habent cum apibus, quia olim discabantur in tabellis cera illitis, et sicut apes spiculo nocent, melle et favis prosunt, sic etiam litteræ habent, unde prosint et noceant : nam litteras aliquando nocere expertus ipse Dracontius est. Nocent autem non solum iis qui imbuti illis sunt, sed etiam aliis.

62. Ut producit ob aspirationem sequentis dictionis. Sirmondi scriptura probabilis est : sed verius videtur *vulnera, castra, favos* ; nam ut sua sunt bella apibus, sic etiam litteratis.

63. Illic versus a S. Isidoro allegatus est, ut dixi num. 8 prolegom. Primordia sensus sunt prima scientiarum elementa. Sensus pro intelligentia et cogitatione sæpe ponitur. Lib. I, vers. 567, nonnulli legunt *sensus primordia*, pro quo ego scripsi *sensu præcordia.* Lucretius l. IV, vers. 534, dixit *Primordia recum.*

64. Rivinus in Sirmondi lectione *præstet* vidit nullo negotio scribi posse *prosit.* Sed nihil mutandum censuit, quia *præstare* pro *prodesse*, aut saltem pro be-

neficum præstare accipi solet, ut probat Birthingius l. XXIX Advers., c. p. 6. Verum cum in primigenia non interpolata elegia *prosit* legatur, hoc retinendum est.

65. Lib. II, vers. 258, *Aspidis obliquæ quid pingui membra medentur,* etc. Vide notam ad vers. 291 lib. I.

66. Vide lib. II, vers. 256.

67. Scriptura Sirmondi commodum sensum habet, quo spectat etiam in Vat. *Cervæ salutare pasto serpente medellas Conficit.* Sed vera lectio est *medullas.* Lib. II, vers. 276 : *Cervus ut occumbat, quærit medicina medullas.* Confer notam ad eum locum, ex qua constat medullas cervi a medicis salutare estimari. *Cervæ* sæpe adhibetur a poetis nullo habito respectu generis, ut marem et feminam significant. Virgilius lib. IV Æn., vers. 69 : *Qualis conjecta cervæ sagitta.* Similia plura congescit Broucksius ad Tibullum, l. IV, carm. 3, vers. 13.

68. Ansonius epigr. 10 in Enmpinam, vers. 12 : *Et cum fata volunt, bina venena juvant.* Conjunctio *que* in Azagr. non est necessaria. Sic v. 246, *Damna, vel augmentum dant elementa, ferunt.*

69. *Materies* sic Dracontius et alii poete frequentius quam *materia.* Pro *innocua* ponitur *simplex*, ut vers. 191, 223, et *simplicitas* vers. 173. Vide notam ad lib. II, vers. 804.

70. Ut pius Dracontio est clemens, mitis, ita impius crudelis, immitis. Rivinus de milite id dictum interpretatur, qui impius a Virgilio et Lucano dicitur.

71. Rivinus non male suspicatur *Ipsa parit gemmas, steriles et terra lapillos, Ipsa rosas, et dat, spinea ligna, vepres.* Interpolatori Sirmondi cum Dracontio convenit : quo magis vetus lectio confirmatur. Nec sane correctione indiget. Ipsa terra parit gemmas, pretiosos lapillos (accusativus appositionis), et ipsa dat vepres, spinea ligna, rosas.

72. Ovidius de Remed. amor. v. 45 : *Terra salutaris herbas, eademque nocentes Nutrit, et urticæ proxima sæpe rosa est.*

74. Diminutivo *conchula* utuntur Celsus et Valerius Maximus. In conchis piscium nascuntur margaritæ, de quibus Plinius lib. IX, cap. 35. Propertius lib. III, eleg. 11, vers. 6 : *Et venit e rubro conchula Erycina salo.*

75. *Temperies* sumi solet pro temperata oculi constitutione. *Auris vitalibus*, vitæ, spiritui, quo videlicet respiramus et aspiramus.

- Quæ corrupta dies eripit, atque animas. A 85 **379** Corpora sol reficit radiis et corpora ve-
Aspera, vel facilis retinet natura volucres, [xat,
Blanda columba avis est, aspera vultur avis.
378 Nubibus æggestis pluviae, nix, grando, [xat,
[pruina
80 Gignuntur vicibus, igne, vapore, gelu.
Sol dat temperies, species gratissima mundi, 90 Nam de quinque plagis vix habet ipsa duas.
Cuncta creanda parans, cuncta creata fo-
[vens.
Per quem fetat humus flores, et messis ari-
[stas,
Sole perustus ager putris arena jacet. Culpa mihi fuerat dominos reticere modestos,

VARIÆ LECTIONES.

76. Sirm., Q. c. d. corripit, atque animos. Azagr., B rans et fovens.
ut in Vat., eripit atque animas. 83. In Vat. scribitur fetat. Sirm., per quam fetat.
77. Sirm., Diras vel placidas retinet n. v. 88. Sirm., L. h. d. sidus et hoc docuit. Azagr., L.
79. Azagr., grando pruina. h. d. Sirius hoc docuit.
80. Sirm., Gignuntur vicibus, ordine, lege poli. 91. Azagr., quod terra creat q.
81. Sirm., Solis temperie species g. m. Azagr., 92. Sirm., hoc modo quando habet. Azagr., hoc
sultat pro solis. homo quando habet.
82. Sirm., parit, et fovet. Azagr. cum Vat., pa- 93. Azagr., reticere molestos.

NOTÆ.

76. Temperies corrupta eripit hominibus dies atque animas, hoc est breviorum hominum vitam efficit. Dies pro vita Statius libr. II Theb., vers. 657: *Nunc arma, diemque Projice. Quid sequeris timidæ compendia vitæ?*
77. Libr. I, vers. 456, distinguit inter aves placidas et ore cruentas.
78. *Blanda columba* Ovidius libr. II Amor., eleg. 6, vers. 56.
80. Interpolator penitus sensum hujus versus inverit. *Vicibus* est per vices, alternatim. Columella l. II, cap. 2 initio: *Quæ qualitates inter s: mixtæ vicibus, et alternatæ plurimas efficiunt agrorum varietates.* At ergo Dracontius pluviam, nivem, grandinem, pruina gigni igni, vapore, gelu, seu frigore vicissim, vel ita ut hæc per vices misceantur et alternentur. Isidorus de Natur. rer. cap. 33: *Aquæ amarissimæ maris vapore subtili, calore aereo suspenduntur. Ibiq; igne solis decoctæ in dulcem pluviarum saporem vertuntur.* Et cap. 34: *Plerumque glacialibus ventorum flatibus rigentes aquæ solidantur in nivem.* Et cap. 35: *Aquæ nubium rigore ventorum stringuntur in glaciem, atque durescunt.* Vide Ambrosium libr. II Hexæm., cap. 3 et 4, quem sæpe Dracontius et Isidorus sequuntur, ut ipse Basilium secutus est.
81. Capella libr. II in hymno solis: *Nam medium tu curris iter, dans solus amicam Temperiem superis.* TEMPERIES in plurali, intelligo varias anni tempestates. Isidorus de Natur. rer. cap. 17: *Cui (sol) ideo Deus diversa cursus constituit loca et tempora, ne dum semper in iisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore consumeret. Sed ut Clemens ait (libr. VIII Recognit., cap. 22), diversos accipit cursus, quibus acris temperies proratione temporum dispensatur, et ordo vicissitudinum permutationumque servetur.* Ausonius in Eclogar. 2: *Omnia quæ vario rerum metimur in actu, Astrorum dominatus agit, terrenaque tantum Membra homini, e superis fortuna, et spiritus auris Septeno moderanda choro: sed præsidet ollis Sortitus regimen nitidæ sol aureus æthræ. Nec sola in nobis moderatur tempora vitæ, Dum breve solliciti spatium producinus ævi. Creditur oculosque satus, et tempora vitæ Materno ducenda utero formare videndo.* Hæc caute.
82. Vide l. I, vers. 24 et seqq., et vers. 224: *Qui fovet igne pio cælum, etc.* Libr. I, vers. 9, notavi, Dracontium cum aliis antiquis scriptoribus verbum creandi accipere pro educere, vel formare: quo multi nunc utuntur ad significandam productionem ex nihilo. Animadvertit vero Mariana ad c. I Genes., v. 1, quæstionem esse ad theologos ablegandam, an creatio sit ex nihilo productio: *Id contendam, addit, ex vi vocis et proprietate sermonis id non significari.* Peculiaris ergo significatio, qua creatio definitur a philosophis et theologis effectio rei ex nihilo, vetus quidem est, sed ad usum scholæ instituta.
83. Libr. II, vers. 217, *Fetat humus, &c.* Confer C notam ad vers. 89 libr. II.
84. Isidorus de Natur. rer. cap. 17: *Et cum sit iste minister bonus (sol) genitus ad vicissitudines temporum moderandas, tamen ubi secundum voluntatem Dei correptio mortalibus datur, incandescit acris, et vit mundum vehementioribus flammis, et perturbatur ær, et plaga hominum, et corruptio terris injicitur, et lux animantibus, et pestilens per omnia mortalibus annis inducitur.* Quod autem ait Dracontius *putris arena*, hoc est arida et sicca, veteres secutus est duces. Propertius libr. IV, eleg. 3, vers. 39: *Quæ tellus sit lenta gelu, quæ putris ab æstu.* Statius libr. IV Theb., vers. 728: *Tunc sole putris, tum pulvere tellus Exhalat calidam nubem,* et silv. III, libr. IV, vers. 126: *Qui sædum nemus et putres arenas.* Lucanus simili significatione libr. VIII, v. 830: *Totaque in Æthiopy putres solvaris arenas.*
86. *It pro abit.* Lucretius libr. III, vers. 527: *Denique sæpe hominem paulatim cernimus ire, Et membratim vitalem deperdere sensum.*
88. Rivinus, qui cum Sirmondo legit *sidus et hoc docuit*, interpretatur hoc *sidus* esse stellam Jacob, et *Luciferum* Satanam. Dracontius aliud longe diversum cogitabat, qui de Sirio stella in ore caniculæ loquitur, cui *Luciferum* opponit. Calores immodici sunt, cum Sirius conjungitur cum so'e, quo tempore corpora morbo affici solent, ex quo caniculam seu canem hoc *sidus* dictum aliqui affirmant.
89. *Temperies cæli zona seu plaga temperata.* Ovidius libr. I Met., vers. 50, de zonis: *Nix tegit duas, totidem inter utramque locavit, Temperiemque dedit mixta cum frigore flamma.*
91. Libr. I, vers. 354, *Non purior ær.*
92. Rivinus conjicit *Non meruere simul, hoc modus quartus habet.* Ær namque modo temperatus est et humido et calido, cælum (id est ignis) siccam et calidam, terra sicca et frigida, aqua humida et frigida. Hæc ille totidem verbis. Sane in odosa illic

- 380** Ignotumque mihi scribere, nec domi- A 105 Te coram primum me carminis illius, ausu
[num.
Quod male disposui, pœnitet, et fateor.
Post te, summe Deus, regi dominoque reus
[sumi,
Cujus ab imperio posco gemens veniam.
Imperet armato pietas tua, prospera mandet
110 Rex dominusque meus, semper ubique pius.
Nec mihi dissimilis, quam quod solet esse ca-
[terv'
Sit pietate tua, sit bonus, et placidus.
Nam tua sunt, quæcunque gerit, quæcunque ju-
[bebit,
Judiciumque Dei regia verba ferunt.
115 Exorent hæc pauca Deum, qui mentis opertæ
- 95 Qualis et ingratos sequitur, qui mente profana,
Cum Dominum norint, idola vana colunt.
Israelitarum populum sic culpa tenebat,
Quando Deum oblitus flans vitulum coluit.
Et tamen indulget veniam poscentibus, auctor,
100 Si sceleris facti mens rea pœniteat.
Te precor, Omnipotens, te, quem decet esse
[benignum,
Quem non ulla juvat ultio, sed venia,
381 Cujus sancta manus sustentat corda re-
[gentum,
Et pius inclinas mox, ubicunque jubes.

VARIE LECTIONES.

94. Sirm., *Scribere nec dominum.* Vat., *scribere vel B primum me, carminis illius orsa.*
dominum.
106. Sirm., *pœnitet, en fateor.*
97. In Vat. scribitur *Israelitarum.*
109. Azagr., *i. armata p.* Sirm. *distinguit mandat,*
98. Sirm., *Quando oblita Deum plebs vitulum co-*
Rex.
luit. In Vat. videtur esse *flans pro flans.*
110. Azagr., *Rex Deus omnipotens semper ubique*
99. Sirm., *indulgens.* In Vat. etiam *indulgens.* Ex
pius.
conjectura *indulges.*
111. Sirm., *solet omnibus esse.*
100. Sirm., *Contulit, et legem post mala facta*
112. Sirm., *sit pietate sua, sit.*
dedit.
113. In Sirm. pro hoc et aliis quatuor versibus
101. Sirm., *O, quem sat decet.*
seqq. solus est hic: *Te nunc summe precor, magnorum*
102. Sirm., *Et quem nulla juvat v. s. v.*
maxime regum, Pectore, etc.
105. Vat., *carminis ullius ausu.* Sirm., *Coram te*

NOTÆ.

- apparet scriptura Sirmondi *hoc modo quando habet.* Sed conjectura Rivini vix ullum sensum admittit. Lectio Vat. confirmatur codice Azagr., ubi tamen mendum e t *habet pro habeat.* Sententia Dracontii est: eum in rebus omnibus creatis mixta sint bona malis, quando aliquis erit homo, qui semper bonus et nullo crimine maculatus sit? Vide notam ad l. II, v. 458, et Synonyma S. Isidori, l. I.
94. Rivinus suspicatur legendum *Agnatumque mihi scribere nec dominum;* sed neque ipse rationem suspicionis offert, neque ego video ullam. In Vat. est *vel pro nec:* hoc secundum magis placet. Culpa fuit Dracontii reticere suos dominos, atque alium laudare, qui ignotus illi, nec dominus erat. Poterit explicari scriptura Vat. hoc pacto: culpa fuit reticere dominos modestos, aliumque ignotum laudare, etiamsi fuisset dominus. De hac culpa Dracontii egi in prolegom., num. 90.
96. *Idola secunda correpta,* ut libr. II, vers. 579.
97. Ut in hoc codice scribitur *Israelitarum* cum aspiratione post primum a, sic in alio codice Vaticano, ex quo tres libros de Deo extraxi, scribitur l. II, v. 166, cum aspiratione in principio *Hisraelitarum.* Hæc scriptura antiqua est, ut cernitur in veteri inscriptione basilicæ S. Clementis Romæ, quam vulgavit Eduardus Vitry in diatriba de tumulo T. Flavii Clementis martyria.
98. Certum mihi est a manu Dracontii esse *flans,* quod alii non intelligentes versus corruperunt. Cap. xxxii Exod., vers. 4: *Quas cum ille (Aaron in aures) accepisset, formavit opere fusorio, et fecit ex eis vitulum conflatilem.* Pro *conflare* seu *metalla igne mollire et fundere* ponitur *flans.* Plinius libr. xxxvi, cap. 19: *Phrygius lapis uritur ante vino perfusus, flaturque folibus, donec rubescat. Sic flata pecunia, æs flatum, ære flando, feriundo.*
99. Forte *Et tamen indulget veniam poscentibus auctor.*
100. In fine carminis ad senatorem apostatam sub Tertulliani nomine: *Suffecit peccare semel, desiste vereri. Non erit in culpa, quem pœnitet ante fuisse. Pœnitent cum nominativo pro mentem ream pœniteat.* Vide libr. I, vers. 694, et infra vers. 304.
102. Ezechiel. cap. xviii, vers. 23: *Nunquid voluntatis meæ est mors impii, dicit Dominus Deus, et non ut convertatur a viis suis, et vivat? Vide l. I, vers. 29 et seqq., et vers. 96 cum notis.*
103. *Cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud.* Proverb. cap. xxi, vers. 4.
105. In nostro codice *ullius* pro *illius* retineri posset, sed melius videtur *illius.*
109. Hic etiam legendum conjicit Rivinus *agnato pro armato,* ut vers. 94 *agnatum* pro *ignotum.*
110. Octavianus Augustus, ut refert Suetonius cap. 53, *Domini appellationem, ut maledictum et opprobrium semper exhorruit.* Alii imperatores non solum *domini,* sed *dei* etiam appellationem usurparunt. In æge ad Christianos imperatores et reges *domini* titulus permanavit. Procedente tempore hic honos sacerdotibus et nobilibus delatus est, postea quibusvis aliis hominibus sine ullo discrimine.
111. Adverte phrasim, *Dissimilis non sit mihi, quam quod solet,* etc., videlicet non sit mihi alius quam qui solet esse ceteris. Cicero l. II ad A. tic., ep. 3, *Quod non est dissimile, atque ire in Solonium.* Huc facit vers. 151 cum nota.
114. Ad Roman. cap. xiii, vers. 4, de principe: *Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit.*
115. Prosper epigr. 95, *Linquantur secreta Deo, qui, si quid opertum est, Inspicit, et nullis indiget iudiciis.* Anonymus in carmine apologetico Romanæ curiæ tom. IV Anal. actor. Mabillonii v. 923: *Hic tibi nostra manus, cuiam secreta licebit Cernere corda procul, non dabit artis opus. Solus habet secreta Deus cognoscere mentis.* Erat litum est hoc carmen, et supra captum sæculi xiii, quo exaratum est, elegans, nisi quod multis locis corruptum est, ut cum Aprilis Hispanus, alter ex interlocutoribus, de efficacia munerum loquens, ait: *Præterea video, quod si non jungitur axis, Tardius incaptum continuatur iter. Lege si non ungitur axis, ita enim habet adagium tritum Hispanorum.*

382 Sensibus ætheriis condita vota videt. A
Ad te nunc, princeps, mea vela retorqueo sup-
[plex,
Pectore, mente rogans, voce, manumque pe-
[tens.
Da dextram misero, veniam concede precanti,
120 Tempore tam longo non decet ira pium.
Namque inimicorum culpis veniale minaris,
Captivosque tuos deliciis epulas.
Puniat, ut sit, quod Christus, tu parcis iniquis,
Vindice quo regnas, quo vigilante, viges.
125 Qui pereunt bello, soli moriuntur ut hostes,
Qui superest pugnae, vivat ut ipse, jubes.
Captivus securus agit, solusque rebellis

383 Formidat mortem, præda quieta se-
[det. B
Conservas animas, victum super ipse ministras,
150 Ne sit vita gravis, subripiente fame.
Nemo cadet sub jure tuo, sub morte cruenta,

VARIAE LECTIONES.

119. Sirm., *concede fatenti*.
121. ilic alique novem versus seqq. omnino desunt in Sirm. usque ad v. 131, *Nemo cadet*. In Vat. *namque*, obscure.
125. Vat., *moriuntur in hostes*.
131. Sirm., *c. de jure tuo*. Azagr. cum Vat., *sub jure*.
132. Azagr., *scit esse victurum*.

116. Conjiciat aliquis *Sensibus internis*, nempe hominis. Sed *ætheriis* positum est pro divinis. cœlestibus. Deus divina sua et infinita intelligentia videt occulta vota hominum.

117. Vela orationis. carminis, allegoria oratoribus ac maxime poetis frequens. *Retorquere vela* Ovidius Trist. libr. i, eleg. 4, vers. 84: *Semper ab Euboicis vela retorquet aquis*.

121. Fortasse legendum *Nam qui inimicorum*, etc., ut protrahatur hæc perodus usque ad vers. 124. *Veniale* adverbii more, ut l. ii, vers. 486, *Veniale minatur*. Contrarium est *Mortale minantes* l. ii, vers. 154.

122. In usu communi est *epulor, epularis*; Priscianus tamen lib. viii de Verbis communibus refert veteres usurpasse etiam *epulo, epulas*.

123. Implicata syntaxis est hujus versus, ita explicanda. Ut sit quod Christus puniat, tu parcis iniquis, mirum non omnia crimina punis, sed quædam Dei judicio et vindictæ relinquis.

125. Non censeo scripsisse Dracontium *soli moriuntur ii hostes*. Lego *moriuntur ut hostes*, nam in *hostes* quid significet vix intelligi potest, nisi forte in sumatur pro *apud*. Cicero in proœm. Parad., *Cato autem perfectus in a sententia stoicis, et ea sentit quæ non sane probantur in vulgus*. Putabam *soli moriuntur in armis*, vel *in ense*. Lucanus l. ii, vers. 263: *Quis nolit in isto Ense mori?* Sed alii legunt *ab isto*. Melior erit lectio *soli moriuntur in armis*, imitatione Cicero-nis pro Ligario, cap. 6: *Cognita vero clementia tua, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo nisi armatus*.

128. *Sedet*, scilicet captivi, qui quietem amant, tuti sunt, otiosi et nullo labore vexati.

129. Paulo ante vers. 122, *Deliciis epulas*. Pro *insuper* non raro usurpatur *super* a Virgilio, Horatio et aliis.

130. *Subripiente*, paulatim consumente fame vitam.

133. Pro *foravit* nihil opportunius venit in mentem quam *auravit*: verum neque id penitus placet, neque hic et sequens versus satis inter se coherent.

Scit se victurum qui volet esse tuus.
Turba rebellantum quoties duravit in armis,
Vinceret, aut certe præda fuisset iuers.
155 Securus sine morte manus dat hostibus hostis,
Nam bene conservas colla subacta jugo.
Sic leo terribile fremit horridus ore cruento,
Unguibus excussis, dente minante neces:
140 Et mora si fuerit, acrius inde furit.
384 At si venator trepidans venabula ponat,
Territus et jaceat, mox perit ira cadens.
Temnit prædo cibos, quos non facit ipse cada-
[ver,
Ac ferus ignoscit, ceu satis accipiat.
145 Et dat prostrato veniam sine vulnere victo,
Ore verecundo dejiciens oculos.
Sic tua, regnator, non impia frangitur ira,
Cum confessus erit crimina gesta reus.
Ignoscendo pius nobis initare Tonantem,

133. Ii quatuor versus usque ad vers. 137 desunt in Sirm. In Vat. *foravit* pro *duravit*.
137. Sirm., *leo terribilis fremit*.
139. Sirm., *Acrius ardescit crispato l. f.*
144. Sirm., *ceu atis*. Azagr. cum Vat., *ceu satis*.
145. Sirm., *vulnere victor*.
146. In Vat. et Sirm. scribitur *dejiciens*.
149. In Vat., *non vis pro nobis*.

NOTÆ.

135. *Dat* est brevis ad regulas prosodias, sed hoc loco producitur ob aspirationem vocis sequentis.

136. In prolegom. num. 114 ex Orosio ostendi barbaros, qui Hispaniam occuparunt, post primas bellorum clades nonnullam clementiæ laudem obtinuisse.

137. *Terribile* adverbii more, ut vers. 121, *veniale minaris*. Sic *dulce, suave*, et similia passim occurrunt. Virgilius libr. i *Æn.* vers. 300, de furore bellico: *Fremet horridus ore cruento*.

138. *Excussis, jactatis, concussis*. Virgilius l. xi, vers. 6: *Tum demum movet arma leo, gaudetque comantes Excutiens cervice toros...* et *fremet ore cruento*.

139. Servius ad loc. cit. Virgilii: *Hæc enim leonum natura est, ut nisi laces irritasci nequeant. Lumen ferri est splendor e ferro venabuli emicans*. Val. Flaccus l. iii, vers. 100: *Seseque a lumine ferri Sustinuit præceps*. Statius libr. ix Theb., vers. 802: *Sed ferri lumine dno Turbatus sonipes*. Crispatur ferrum seu telum, cum quassatur, seu vibratur. Virgilius l. xi *Æn.*, vers. 165: *Bina manu lato crispans hastilia ferro*; qui versus ex libr. i repetitus est.

140. *Mori*, scilicet pugnae, sive in resistendo. Prudentius Hamart. v. 210, *Pugna nodumque moramque* post Virgilium l. x, vers. 428. Similiter Lucanus, Silius, alii.

142. Ovidius libr. iii Trist., eleg. 5, vers. 33: *Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni, Pugna suam finem, cum jacet hostis, habet*. Plinius libr. viii, cap. 16, *Leoni tantum ex feris clementia in supplices: prostratis parcat*.

143. Rivinus ex conjectura *Temnit prædo cibos, quos non facit ipse, cadaver Haud ferus agnoscit, hoc ens accipiat*; hoc est avis rapax.

146. *Dejicere oculos* Cicero, Quintilianus aliique dixerunt.

147. Scilicet frangitur ira non impia, seu non crudelis.

149. Ovidius l. ii Trist., vers. 39: *Tu quoque, cum patrius rector dicare, paterque, Utere more Dei, nomen habentis idem*. Claudianus de iv cons. Honorii vers.

- 150 Qui indulget culpis, et veniam tribuit. A
Principis imperium simile est, ac regna polo-
[rum,
Ut canit ad populos pagina sancta Dei :
385 Sacrilegis referens cœlestia jura catervis,
Cinctus apostolica discipulante manu.
- 155 Nonne Dei præcepta jubent, ne sol cadat intrans,
Irascente alio, sed pius exstet homo ?
Rex inimicorum populis mucrone pepercit
David, et hic sceleris certus adulter inest.
Confessus facinus, veniam pro clade meretur,
160 Noxius impune, vel sine morte reus.
- Insuper et Salomon eadem muliere creatus,
Quæ scelus admisit, manus honoris habet.
386 Non fit Absalon hæres de conjugio natus,
Sed sceleris fructus sceptrum paterna tenet.
165 Ecce, quid impendit patris clementia parcens,
Ut sibi regna daret, ut daret et soboli.
Ipse inimicorum Salomon non colla poposcit,
Dum peteret Dominum, sed sapientis opem.
Exstitit hic prudens, quia noluit esse cruentus,
170 Pacificusque fuit, consilii que tenax.
Stephanus, ante alios lapidum sub grandine
[martyr,

VARIE LECTIONES.

151. Vat., *ad regna polorum*. Sirm., *ad regna superna*.
154. Sirm., *Vinctus apostolica, discipulaque manu*.
Azagr., *Vinctus a discipulante m.*
156. Sirm., *l. a. ne malus exstet homo*.
158. Sirm., *David et sceleris certus adulter erat*.
160. In Vat. deest vox ultima reus.
162. In Vat. scribitur *ammissit*.
163. Sirm., *Non fuit hic Salomon casta de conjugio natus*.
166. Ita Sirm.; in Vat. desunt verba hæc *ut daret et soboli*; versus incipit *Ut sibi regna daret et sub....*
In Azagr., *Ut sibi regnaret, hæc daret et soboli*.
168. Sirm., *cum peteret*.

NOTÆ.

- 276 : *Sis pius in primis : nam cum vincamur in omni Munere, sola deos æquat clementia nobis*. Cicero pro Ligario in fin., *Homines enim ad deos nulla re propius accedunt quam salutem hominibus dando*.
151. *Lego simile est, ac regna* : quæ phras' simili modo a Dracontio v. 111 usurpata, sed librariis ignota, occasionem errori dedit. Cicero libr. v Tuscul., cap. 3 : *Pythagoram respondisse, similem sibi videri vitam hominum et mercatum*. Livius libr. vi, cap. 28 : *Jactabant, similem pavorem inde ac fugam fore, ac bello Gallico fuerit*. Columella libr. vii, cap. 5 : *Orem pulmonariam similiter, ut suam, curare convenit*. Poterit etiam legi *simile est, ut regna; simile est, et regna*.
152. Puto indicari parabolam quam affert Lucas cap. xix, vers. 12 et seqq. : *Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti, etc.* Ex Evangelio certe hanc sententiam Dracontius sumit, ut ex vers. seqq. manifestum est. Clementiam virtutem principum maxime propriam esse ostendit Petrus Ribadeneyra libr. ii, cap. 18 egregii operis de principe Christiano, quod paucis autem aynis Matriti recusum est.
153. *Referens est Deus, non pagina* : nam vers. seq. est *cinctus*. Perinde quasi dixisset *ut canit Deus*, sic progreditur, quia *pagina sancta Dei* ponitur pro *Deus*. Hæc figura vocatur mutatio, seu varietas generis, aut etiam relatiu ad rem potius quam ad vocem. Ennius lib. x Annal. apud Priscianum lib. 1 : *Insignita fere tum milia militum octo Duxit delectos bellum tolerare potentes*. Consule Gifanium in Lucretium verbo *Generis mutatio*, et Andream Schottum in Vindicis Ciceronis, cap. 8.
154. Latinius videtur *discipulaque*; sed non ausim mutare *discipulante*, quod non solum exstat in Vat., sed et in Azagr. conservatur : quod verbum nescio quid sequioris antiquitatis præ se fert, ut *incipiente, abbatiente*, et similia. Isidorus in glossis indicat *discipulati pro edocti*.
155. Libr. iii, vers. 599, idem præceptum exponitur. Vide notam.
156. *Pius exstet homo*, pius et mitis sit homo, qui iratus fuerit. *Exstet pro sit*, ut dixi ad l. ii, vers. 731.
157. Notanda est phras' *populis mucrone pepercit*; ita populis veniam dedit, ut mucrone in eos non uteretur. *Parcere mucrone est abstinere a mucrone, parcere populis est condonare*.
158. *Sceleris certus adulter*, certo scelere adulterii inquinatus. Non male Sirmondus *certus adulter erat*; sed retineo *inest*, ut vers. seq. *meretur. Inest pro est*.
159. Libr. ii, vers. 654 seqq. Davidis crimen, et poenitentia enarratur.
160. Loc. cit. vers. 655, *Culpas impune fatetur*: et l. i, vers. 34, *Sic impune reis licuit peccasse fatendo*.
161. Lib. ii, v. 660, *Ex eadem mul ere virum, etc.* De quantitate tertæ in muliere vide Abbonem t. IV Annal. Bened. Mabillonii in append., num. 6.
163. Interpolator Sirmondi mutavit hunc versum, fortasse quia videtur eo indicari Salomonem adulterio genitum fuisse. Verum Dracontius satis inentem suam declarat, quod Salomon genitus eadem muliere, quæ scelus adulterii ante admiserat, adeoque hoc sensu fructus sceleris, regnum adeptus est, non Absalom, quamvis hic natus fuerit ex conjugio Davidis, quæ ad hujus conjugium non per adulterium pervenit: quod clarius loc. cit. l. ii asseritur, ubi Dracontius ait, factum regem eum qui ex Bethsabæe, *ex eadem muliere post crimina natus fuerat*. Absalom vocatur etiam *Absalon* aut *Abessalom*. In distichis, quæ de rebus diversis utriusque Testamenti in basilica Ambrosiana scripta sunt, tom V Collect. poet. Pisaur., pag. 158 : *Pendet Absalon astrictus in arbore guttur*. Melius scribitur *Abessalon* aut *Abessalom* cum Prudentio Hamart. vers. 577 et 580, ex LXX interpretibus, qui ita Græce id nomen efferunt.
164. *Sceleris* per metonymiam pro scelerata femina, vel femina quæ olim scelere adulterii inquinata fuerat, ex quo tandem in conjugium Davidis vocata est.
165. *Impendit, confert*, ut vers. 191 : *Ecce, quid impendit homini clementia simplex*.
167. *Colla*, gladio secunda, vel quia dare collum est victum se fateri: nam bello captorum colla pedibus proterebantur, et vinculis constringebantur. Propertius l. ii, el. 8, vers. 19 : *India quin, Auguste, tuo dat colla triumpho*.
168. *Peteret Dominum*, ut apud Ovidium l. vii Met., vers. 296, *Petit hoc Ætilda munus, ad quem locum plura similia proferunt Heinsius et Burmannus, qui tamen putant dubia hæc omnia esse*. Hoc etiam loco reponi posset *Dum petit a Domino*. Rivinus legit in corrigendis *sed sapientia opem*. Venustus est *sapientis opem*, id est sapientiam.
170. *Consilii que tenax*. Sic tenacem propositi dicunt Horatius, Ovidius, alii.
171. Libr. ii, vers. 572, *Martyrium Stephano*. Eadem quantitate posset hoc loco *Ante alios Stephanus*, quod fortasse verum est. Non tamen a ms. codice recedam, cum poetæ Christiani in nominibus propriis variare soleant.

- 387** Hostibus orabat sponte suis veniam. A
Hæc bona simplicitas præstat jejuna cruoris,
Vir sine morte furens nil habet ipse necis.
- 175 Cæsar ubique potens hosti post bella pepercit,
Et quod erat pejus, civis et hostis erat.
Sponte facultatem redhibens reparavit honores
Inde vocatus abit dignus honore Dei.
Cujus ab imperio surgens et origine Cæsar
- 180 Augustus meruit tempus habere pium.
Tempore namque eodem est natus de virgine
[Christus,
- Cujus et emicuit stella per astra poli.
Dux princeps Romanus erat de principe Titus,
388 Si non præstaret, dicere sæpe solens:
Perdidimus hac luce diem, si nulla dedisset
Non exoratus præstita supplicibus.
Alter ait princeps modico sermone probatus
Commodus Augustus, vir pietate bonus:
Nobile præceptum, rectores, discite, post me,
190 Sit bonus in vita, qui volet esse deus.
389 Ecce, quid impendit homini clementia
[simplex,

VARIE LECTIONES.

172. Azagr., pro hostibus o.
174. In Vat., gerens pro furens.
177. Sirm., f. retinens reparavit h.; in Vat., redhibens paravit.
178. Sirm., honore pater. Azagr., honore puer.
181. Sirm., eodem natus sine est.
186. Sirm., mox exoratus.
187. Sirm., Alter item princeps modico sermone probatur. Azagr., A. item p. m. s. profatur. Vat., A. ait p. m. s. poeta.
190. Sirm., qui volet esse Dei.

NOTÆ.

175. *Jejuna* cum gignendi casu probum est, et a Cicerone usurpatum.
174. Vir qui non ita irascitur, ut inimicis mortem inferat, neque ipse ab aliis necabitur: quod tamen non semper accidere, exemplo Julii Cæsaris, quod sequitur, ostendi posset. In Vat. *gerens* fortasse positum est pro *regens*.
176. Venia minus dignus est civis, qui hostili animo erga alium se gerit.
177. In Sirm. *retinens* fortasse indicat, Cæsarem retinuisse imperium. Verius videtur *redhibens* hosti facultatem, vel potius *facultates*, id est restituens bona, patrimonium. Cicero ad Quintum Fratrem l. 1, ep. 3, post med., *Quasi vero nunc me non tuæ facultates sustineant*.
178. *Abit* pro *obit*. *Vocatus dignus honore Dei*, dignus a suis habitus, qui Deus vocaretur apotheosis ethnica: vel quem sui dignum honore Dei vocarunt, sive habuerunt.
180. *Tempus pium* propter pacem in universo orbe, et natum eo tempore Christum, ut vers. seq. explicatur. De hoc tempore Virgilius libr. 1 *Æn.*, v. 295, *Asperatum positus mitescent sæcula bellis, Cæna fides, etc.*
181. *Eodem* dissyllabum per synæresin, ut *eadem* in ablativo. Quia mitis et pacificus fuit Augustus, ejus tempore nasci Jesum Christum voluisse colligit.
182. *Cujus*, Christi: nam quædam prodigia, et flammæ, quæ de Augusto referuntur, a Dracontio indicari non puto.
183. Ausonius in Cæsaribus corripit primam in Titus. At Titus orbis amor rapitur florentibus annis cum Ennio. Sed in Antholog. apud Burmannum, et tom. IV Collect. poet. Lat. Pisaur. legitur epigramma, in quo prima in Titus producit: *Orbis delicias, et Titum, et Vespasianum Terrarum dominos hæc capit urna duos*. Verba illa de principe videntur referenda ad dicere.
184. *Præstasset* pro *præstitisset*, ut *præstatum* pro *præstitum*, non esset inusitatum. Sensus est: si nihil præstitisset, si nullum beneficium contulisset, aut si non profuisset. Confer supra notam ad vers. 64.
186. Clarior est sententia in Sirm. script. *Mox*: sed in Vat. recte se habet *Non*; si non exoratus supplicibus nulla dedisset præstita aut don: quamvis enim diæ sint negationes, tamen duo sunt verba quibus illæ commode aptantur. *Præstita* substantive ponitur. Eutropius l. vii: *Facilitatis tantæ fuit (Titus) et liberalitatis, ut nulli quidquam negaret.... Præterea cum quadam die in cæna recordatus fuisset, nihil se illo die cuiquam præstitisse, dixerit: Amici, hodie diem perdidit*.
187. In Vat. est *sermone poeta*, sed videtur legendum *sermone probatus, vel profatus*. Lectio Sirmondi similibus exemplis indicatis lib. II ad vers. 26 comprobari potest.
188. L. Antoninus Commodus, qui Commodi nomine plerumque intelligitur, hostis humani generis judicabatur. Hujus pater fuit M. Aurelius Antoninus Philosophus nuncupatus, cujus clementia et bonitas summis laudibus ab ethnicis celebrata est. Vide ejus Vitam, auctore Geo: Stanhope, præmis-am libris ejus duodecim de rebus suis, et lib. II ejusdem Antonini, num. 17, cum commentariis Thomæ Gatakeri. Hujus enim imperatoris Dracontiolaudatur sententia.
189. *Rectores discite post me*, qui post me regnaturi estis.
190. Interpolator Sirmondi mutavit *esse Deus in esse Dei*. Rivinus errorem agnovit et correxerat *esse Deum*: talem scilicet post mortem. Idem est sensus in Vat., *qui volet esse Deus*. Hoc sane Dracontius ex persona imperatoris gentilis pronuntiat. Nam post obitum imperatoribus, si meriti bene essent, honores divini a senatu decernebantur. Supra de Cæsare vers. 178, *Inde vocatus abit dignus honore Dei*. Præceptum ergo est bonum in vita esse debere, cui in obitu cælestes honores jure merito tribuantur: neque istiusmodi honores, si decernerantur, illis convenire, qui in vita boni non fuerint. Alio sensu Ausonius edyll. 15 aiebat: *Quosdam Constat nolle deos fieri, ut ex sequentibus patet: Iuturna reclamat: Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta est Conditio?* Imperatores Christiani vanas et ridiculas ejuscemodi apotheoses sustulerunt. Quædam tamen vestigia in nonnullis vocabulis hæserunt, ut cum constitutiones Principum *divales* appellantur. In libris Caroli sæculo VIII Constantinus et Irene irridendunt, quod rescripta sua divalia appellarent. Sed in Hispania idem usus antea vigeat, ut observavi in proleg. num. 26. Decretum enim regis dicebatur *decretum divale*, et *decretum divalis observantia*. Et Justinianus de emendatione codicis et secunda ejus editione ait: *Jussimus.... eum (codicem) nostri numinis auctoritate nitentem in omnibus judiciis, solum quantum ad divales constitutiones pertinet, frequentari*. Illud vero mirum, imperatores ethnicos, etiam si nullum Deum esse crederent, tamen divinos honores affectasse. Similis est dementia quorumdam nunc hominum, qui, cum templa omnia cum religione funditus everiti optent, tamen ægre ferunt, si sui regales aut magistri, a quibus impietatem edocti sunt, post obitum honore sepulcri in templis priventur. Solemni ritu peracta nunc ipsum est translatio ossium Volteri ad templum Parisiense S. Genesivæ: quam ridiculam apotheosin aliquis hoc tetrasticho

- Ut præstet bona dans conferat atque animæ. A
Ne facias populum mendacem, qui tibi clamat
Vocibus innumeris, Rex dominusque pius.
195 Ut vox vera sonet voxinus, sic vera pius sit :
Orbis in ore volat publica merx procerum.
Fama ducum merx est bellis collecta cruentis,
Ex quibus occurrit sæpe reus atrox.
Gloria bellorum ducibus, populisque; triumphos
200 **390** In commune datos dividit Armipotens.
Nam ducibus solis præstat clementia laudem,
Non habet hæc comitem, participemque negat

- Dicit, In arma pares fuimus cum principe, miles :
Me pugnante, comes, victor ab hoste redis.
205 Nunquid ut ignoscat rector, pars militis instat?
391 Soli, qui ignoscit, gloria laudis erit.
Qui fovet adversus hostes certamina Martis
Horrida concurrens, vincit in arma fremens.
Rex, qui dat veniam subjecto, et temperat iras,
210 Plus quam turba, facit, qui sua corda domat.
Te Deus aspiciens effundere nolle cruorem,
Ut sine peccato, non sine laude daret,
Contulit absentem terræ, pelagique triumphos :

VARIÆ LECTIONES.

192. Sirm., *Ut præstet vitam, conferat atque animam*; sic Azagr., *sed animam*.
193. Hi quatuor versus non exstant in Sirm. usque ad *Fama ducum*.
196. Scribitur in Vat., *publica*.
197. Sirm., *mors*. Vat., *mos*.
198. Azagr., *excurrit pro occurrit*.
199. Sirm., *populisque triumphus*.

200. Sirm., *In c. datum d. Omnipotens*.
201. Sirm., *d. tantum p.*
203. Sirm., *in arma simul fuimus*.
204. Sirm., *ab hoste redit*.
207. Hic versus et sequens desunt in Sirm. Pro foret in Vat. est *fodit*.
213. Vat., *consulit absentem*.

NOTÆ.

prosecutus est: *Regia templa tenet Volterus, pellere reges Qui solio studuit, qui supera arce Deum. Impia sic hominum sibi sex extorquet honores, Quos nec principibus vult dare, nec superis.*

192. Sententia in scriptura Sirmondi huic loco opportuna non est: in Vat. obscura est, sed ita explicatur. Homines qui boni nitesque sunt dum vivunt, post mortem digni sunt, qui honoribus decorentur etiam ex sententia imperatoris ethnici. Clementia igitur præstat et confert animæ bona. *Præstat bona dans* est idem ac *præstat et dat bona*.

195. Ut populi te vero cordis affectu dominum vocent, fac ut vere te *pium* vocare possint.

196. *Merx procerum*, intelligo famam principum. *Merx* est res que emitur et venditur. Sed de quavis re mala atque etiam de homine malo dicitur *mala merx*, quo sensu quævis res bona *bona merx* vocari potest, adeoque *merx* simplici ex hoc loco pro opinione bona vel mala sumi videtur, quæ scilicet in ore orbis volat, vel ab eo pendet. Hæc interpretatio ex sequentibus versibus evidentior redditur.

197. In Sirm. *mors*, et in Vat. *mos* nullam idoneam significationem habent. Lego igitur *merx*, ut idem verbum ex vers. super. repetatur.

199. Retineo scripturam Vat. Gloria bellorum ad duces et ad exercitum simul spectat. Posset interpungi *Gloria bellorum ducibus, populisque triumphos In commune datos dividit armipotens*, ut gloria armipotens dividat triumphos ducibus populisque. Prior explicatio magis arridet. Sententia expressa est ex Cicerone in oratione ad Cæsarem pro Marcello, ubi ait cap. 2: *Nam bellicis laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahare ducibus, communicare cum multis (al. cum militibus), ne propriæ sint imperatorum. Et certe in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum jurant: maximam vero partem quasi suo jure fortuna sibi vindicat, et quidquid est prospere gestum, id pene omne duci suum. At vero hujus gloriæ, C. Cæsaris, quam es paulo ante adeptus, socium habes neminem, etc.* Et cap. 4: *Hæc enim r. s. unius est propria Cæsaris, cæteræ, duce te, gestæ, magnæ illæ quidem, sed tamen multo magnoque comitatu: hujus autem rei tu idem et dux es et comes.* Loquitur, ut notum est, de clementia qua Cæsar Marcello pepererat. Ovidius, ut alicubi notatum lego, hoc disticho eandem sententiam complexus est: *Gloria vincendi juncta est cum milite, Cæsar: Cæsar, parcendi gloria tota tua est.* Dracontius amplificationem Ciceronis imitatur, ut conferenti patebit.

200. In commune phrasis bene Latina. Cicero lib. II de Invent., c. 3, *Ex nostro quoque nonnihil in commune contulimus.* Adde Livium, Tacitum, Phædrum, alios. In Sirmondo est *omnipotens*; sed *armipotens* melius huic loco convenit: quod verbum rursus legitur vers. 299, *Inclutus armipotens*, hoc tamen discrimine quod hic pro Deo ponitur, ibi epitheton est regis cujusdam Vandalorum.

202. *Negat*, recusat. Supra vers. 28, *Prospera cuncta neget*.

203. *In arma pares*, hoc est ad pugnandum pares, certare pares. Latinum etiam est *fuimus in arma*, vel *ad arma*. Varro apud Nonium cap. 2, num. 499, *Tum ad me fuerunt, qui libellionem esse sciebant.* Cicero ad Attic. I. x, ep. 4, post med.: *Curio fuit ad me sane diu*; et ep. 18, *Commodum ad te dederam litteras de pluribus rebus, cum ad me bene mane Dionysius fuit.* Hispanum idioma, Latinitatis retinentissimum, pro *ivi, ivit, ivimus, etc.*, habet *fui, fue, fuimos*.

204. Interpungendum videtur *Me pugnante, comes, victor ab hoste redis*, et fortasse comitis dignitas innuitur. Sed potius *comes* innuit verba Ciceronis *magno comitatu... dux es, et comes*.

205. Libenter legerem *intra* pro *instat*, et Hispanismum mihi videre videor, quo *intrare* is dicitur qui in re ad qua negotium suum gerit, aut vocatus accedit. Latine etiam *intrare* sumitur interdum pro *se insinuare*. Cicero pro Flacco cap. 10, *Intrao etiam magis. Qui gessit, non adest*.

208. Fortasse distinguendum *Martis, Horrida concurrens vincit in arma fremens*, scilicet concurrens in horrida arma, vincit fremens.

210. Forte facit, *cum sua corda domat*. Proverbior. cap. xvi, vers. 32: *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.* Hinc divinationem *Plus quam turba facit, qui sua corda domat*.

212. Etiam in bello justo occisio hominis nonnullam maculam occisori infert, qui in peccatum vocat Dracontius, non eo sensu quo peccatum crimen est, sed prout peccatum est quævis labes et infamia, aut, ut dicunt theologii, defectus lenitatis, ex quo irregularitas contrahitur. Ecclesia enim semper a sanguinis effusione abhorruit, ut multis probat Gonzalez ad cap. Petiitio de Homicidio v. Decret. Eadem erat ethnicorum opinio. *Æneas* apud Virgilium I. II, vers. 717: *Tu, genitor, cape sacra munus, patrioque Penates. Me bello e tanto digressum, et cæde recenti, Attractare nefas, donec me flumine viro Abluero.* Vide Macrobius I. III Saturn., c. 1.

Ansila testatur, Maurus ubique jacet.

215 Quod pereunt hostes, regis fortuna vocatur,
Quod pereunt populi, temporis ordo regit.

392 Nam si debilitas faceret discurrere mor-
[tes,

Non caderent pueri, aut femina sexus iners.

Omnia tempus agit, cum tempore cuncta tra-
[hantur,

A 220 Tempora eunt vitæ, tempora mortis eunt.

Sex sunt ætates hominum procul usque vene-
[ctani,

Hæ distincta tenent tempora quæque sua.

Nunquid adulterum strepitus infantia simplex

393 Vindicat, aut fremitus pigra senectus
[habet?

225 Non catulaster agit puerilia, non puer audet

VARIÆ LECTIONES.

214. In Vat. scribitur *Marus*.

216. Sirm., *ordo gerit*.

217. Hoc distichum abest a Sirm.

219. Hic versus non erat in Sirm., aut legi non poterat: eum habet Azagr., ubi *cuncta creantur*.

220. Sirm., *T. sunt vitæ. t. m. erant*.

221. Sirm., *h. cujusque senectæ*.

222. Sirm., *et distincta*.

223. Sirm., *nunquid adulterii strepitus*.

224. Sirm., *pigra senecta gerit*.

225. Sirm., *non catulastra gerit puerilia*. In Vat. prius *catulaster*, non clare, ex quo videtur factum *catulaster*.

NOTÆ.

214. Quisnam fuerit hic Ansila, et quænam prælia eum Mauris indicentur hoc loco, quaesitum est in prolegom. num. 100 et seqq.

215. Vide verba Ciceronis allata ad vers. 199 qui clementiam Cæsaris pergens laudare, ait cap. 2: *Quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina fortuna in istius societatem gloriæ se non offert*. Victoria in bellis fortunæ imperatoris tribui solebat. Barthius ad Statium l. II Theb., vers. 197, plura exempla affert, et in his hunc Dracontii locum laudat, uti etiam in notis ad Claudianum pag. 507; ex Otherto vero in Vita Henrici IV recitat *Regis tamen fortuna vicit*, quod imitatione veterum dictum putat. Plutarchus de fortuna Romanorum tractatum unum edidit, aliumque de fortuna et virtute Alexandri Magni.

216. Mutationes populorum et conversiones regnorum attribuit ordini temporis a Deo scilicet præfinito. Ecclesiastes cap. I, vers. 4: *Generatio præterit, et generatio advenit*. Franciscus Vallesius, Sac. Philo., cap. 62, putavit hoc loco significari generationum perpetuitatem per circulationem, quem Cornelius a Lapide in comment. refellit.

217. *Discurrere* sumi puto pro *alio abire*, nisi malis legere *discedere*. Sententiæ in id recidere videtur: si mors debilibus parceret, nec pueri, nec feminae obirent. Nimirum non est potentium regum virtus, quæ populos sibi repugnantes evertit, sed ordo temporum a Deo stabilitus ejusmodi mutationes efficit aut exigit: pereunt enim etiam pueri debiles et sexus iners femineus, quibus bella non obsunt aut obesse non deberent. Hanc interpretationem ex loco alioqui difficili et fortasse corrupto eruere licet: sed aliam mallet.

218. Lib. III, vers. 457, *Et quasi sexus iners de feminis*.

219. Ecclesiastes cap. III, vers. 1: *Omnia tempus habent.... Tempus nascendi, et tempus moriendi*. Columbanus in ep. ad Hunaldum hunc Dracontii versum cum aliis ejusdem Dracontii inserit ac præmittit: *Pulchre veridici cecinit vox talia vatis, Tempora dinumerans ævi vitæque caducæ, Omnia tempus agit, cum tempore cuncta trahuntur*. Quibus in verbis veridicum vatem Dracontium appellari, cujus alios versus in eadem sententiâ Columbanus affert, probabiliter censeo. In Collectanis sacris Patricii Flemingi nota ad versus Columbanus hæc est, *VATIS, quis iste vates, scire non liquet, nisi eo forte nomine Salomonem comprehendere voluerit, qui illam temporis partitionem, quam Sanctus hic commendat, tradidit*. Verum cum Columbanus septem Dracontii versus, eoque amplius illico proferat, in quibus quædam sunt a Salomone prætermissa, vix dubitandum est quin Dracontium veridicum vatem vocaverit, neque dubitasset adnotator Columbanus, si, unde versus illi de prompti essent, intellexisset. Paulus ante dixerat idem Columbanus:

B *Sint tibi divitiæ divinæ dogmata legis, Sanctorumque patrum castæ moderamina vitæ, Omnia quæ dociles scripserunt carmine vates, ubi satis distinguit sacras Litteras, SS. Patres et poetas Christianos, quos vates appellat, et ex quibus multa promit.*

221. *Usque senectam sine ad occurrit etiam l. II, vers. 708, et lib. III, vers. 652*. Sed hominum ætates recenset Eugenius Toletanus in versibus recapitulationis Hexaemeri relatis in prolegom. num. 21, *Sex sunt ætates homini, etc.*

223. Eugenius loc. cit. dixit etiam *infantia simplex*. In Sirm. *adulterii mendum est, aut correctio interpolatoris*. Dracontius certe *adulterum* scripsit: opponit enim infantiam et senectutem juventuti. Sex ætates hominis ita ab Isidoro distinguuntur l. XI Orig., cap. 2, *Infantia, pueritia, adolescentia, juvenus, gravitas, atque senectus*; infantia ad annum septimum, pueritia ad annum decimum quartum, adolescentia ad annum vigesimum octavum, juvenus ad annum quinquagesimum, gravitas, quæ est declinatio a juventute in senectutem, ad septuagesimum annum, senectus deinde usque ad obitum. Ab Eugenio Toletano quinta ætas vocatur *senecta gravis, sexta senium*. Idem tertiam ætatem appellat *adultam*; sed adulterum strepitus et fremitus, quos Dracontius memorat, juventuti magis conveniunt. Vide prolegom. num. 24.

224. *Senectus*, postrema correpta, ut *palus* apud Horatium, et *servitus* apud Paulinum. In elegiis sub Corn. Galli sive Galli Maximiani nomine vulgaris, eleg. 1, *Continuus genitus ægra senectus habet*.

225. *Catulastra gerit* in Sirm. mendum est, quod nonnullorum exercuit ingenia. Rivinus ait Barthium ad marginem (puto in notis ad Claudianum, pag. 507) ascripsisse *catulastra* esse crepundia, sed locum pro derelicto habuisse. Baunius in editione operum omnium Sirmondi, quam Parisiis procuravit, interpretatus fuerat, *catulastra* esse *catulos* ex charta, vel ligno, qualibus icunculis pueri oblectari consueverunt; sed in præfatione ad tom. II ait se postea in Philoxeni aliorumque veterum glossariis Latino-Græcis, a Carolo Labbeo collectis, invenisse *Catulastra*. Βούπαις, *Catulester* πάλληξ, quod lectorum judicio relinquit. Forcellinus in Lexico verbo *Catulastra* observat hanc vocem Vitruvio restitutam fuisse a Turnebo libr. XXIV Advers., cap. 7, pro eo quod legebatur *catastos* l. VIII, c. 4, et *callastri* formam, quam habet Charisius libr. I, contractam esse ex *catulaster*, quod in diminutivis ex *catulis* ponit Priscianus libr. III. Forcellinus *catulaster* exponit *grandior puer, adolescentulus*, et inde formari ait *catulastra, æ, puella jam grandis et viri patiens*, atque ita intelligit hanc Dracontii locum, *Non catulastra gerit puerilia*. Verum Rivinus jam multo antea correxerat *Non catulaster agit puerilia*, qui animadvertit Desiderium Heraldum

- Attrectare tener Martia tela manu. A
 Non furit in venerem nondum pubentibus annis,
394 Nec sub flore genæ marcidus est ju-
 [venis.
 Maturus tractat, gemit et tremebunda senectus,
 240 Hæc eadem minuunt, Cynthia dum minuit.
 Ipsa medulla latens observat cornua lunæ,
 Observant lunæ tecta cerebra globos.
 Sol, oculus cæli, radians fuscatur ab umbra,
 Et tamen ad solitas itque reditque plagas.
 245 Ac recipit facies prisceas, lucasque resumit :
 Damna, vel augmentum dant elementa, fe-
 [runt.

VARIÆ LECTIONES.

228. Pro hoc versu in Sirm. est hic alius : *Nec fetum partus femina reddit anus.*
 230. Illic est postremus versus in elegia a Sirmondo edita. Alii 22 adduntur in editione Matritensi ex cod. Azagr.
 231. Azagr., *Nunquid nata seges homines mox armat agrestes.*
 236. Azagr., *plurima sæpe fiunt.*
 237. Azagr., *f. incrementa r.*
 238. Azagr., *m. poli est m. u. manus.*
 239. In Vat. scribitur *Quintia pro Cynthia.*
 B 240. Azagr., *Et minuuntur item, Cynthia dum minuit.*
 241. In Vat. *obscurat*; correctum manu secunda *observat.*
 242. Azagr., *Servant et lunæ t. c. g.*
 245. Azagr., *Accipiunt facies crispas, lucemque resumunt.*
 246. Azagr., *Ordine cuncta suo sidera fixa polo.* In Vat. sic scribitur hic versus : *Damnave lamentum dantque elementa ferunt.*

NOTÆ.

1. Advers. in glossis Græco-Latinis Stephani recte restituitis-ε Βούπαις, *catulaster*, cum legeretur *carulaster*. Βούπαις est adolescens grandis et pinguis, quasi juvenens aut bovis filius : quod Latini *catulastri* nomine expriment. Illic Dracontii versu pueritia et adolescentia inter se conferuntur.
 226. Horatius l. iii, od. 24, *Nescit equo rudis Hærrere ingenuus puer, Venarique timet, ludere doctior.* Modonius episcopus in eleg. ad Theodulfum Aurelianensem : *Utiliter puer in primis non militat annis, Digna sed expertus præmia tiro rupit.*
 227. Qui nondum pubes est non furit in venerem, nec juvenis, cum primum pubescit, marcidus est, quales sunt senes. Pueritia, juvenus et senectus hoc disticho inter se comparantur. Ausonius clyll. 42 de membris : *Indicat in pueris septennia prima novus dens, Pubentes annos robustior anticipat vox.*
 228. Libr. ii, vers. 622, de Abrahamo jam senes : *Nec solus steriles retinebat marcidus artus.* Valer. Maximus lib. vii, c. 7, num. 4, *Marcidam senectutem tuam*, etc. Plerumque in numero plurali *genæ, generum* dicitur. Dracontius singulari numero usus etiam est l. i, vers. 342, *Genæ pulchra rubore*, iustitias antiquiores Ennium et Suetonium.
 229. Columbanus in ep. ad Hunaldum : *In mentemque tibi veniat tremebunda senectus.* Matura ætas est gravitas seu declinatio a juventute in senectutem : tremebunda senectus est extrema et decrepita senectus sive senium. *Tractat*, intellige negotia, causas, res, rempublicam, quorum administratio ad viros jam graves potissimum pertinet.
 230. Ad negotia gerenda necessaria sunt fervor, seu vigor animi, et levitas seu agilitas, quæ in senibus desiderantur. *Levitatis inops*, ut *pietatis inops* l. i, vers. 463.
 231. Pro viror fortasse vigor legendum est. *Viror* vox Palladii, Apuleii, Vopisci. *Armat aristas*, ut l. iii, vers. 25. Ovidius de Remed. amor., vers. 189, *Temporibus certis maturam rusticus uvam Deligit, et nudo sub pede musta fluunt. Temporibus certis desectas alligat herbas, et tonsam raro pectine verrit humum.*
 233. Sic de sole Salomon Ecclesiastæ cap. i, vers. 5, *Oritur sol, et occidit, et ad locum suum revertitur; ibique renascens, gyrat per meridiem, et flectitur ad aquilonem : lustrans universa in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur.* Quod ait *perdere cursus*, intellige quia vestigium cursus nullum superest postquam sol recessit; vel quia ita sol cursus conficit, ut quasi non confecerit, sic transactas vias denuo repetat. Similis est sententia v. 250, *Amittunt cursus perpetue lege poli.*
 235. *Vel deficit*, hoc est vel decrescit; non enim sermo est de eclipsi, quæ defectus solet dici, ut colligitur ex exemplis quæ subjiciuntur.
 236. Lunæ cursus mensurus in ætates dividitur. Sic dicitur *senium lunæ* et *luna senescens*. Hinc ætas lunæ, nisi intelligas, quod magis placet, lege lunæ plurima notari ad humanæ vitæ usus, ut vers. 250, *Lege poli.*
 237. *Crementum* ex Varrone apud Nonium c. 2, num. 767, verbo *Suctu*, et Plinio pro *incrementum* usurpant Juvencus l. ii, vers. 826, Arator et alii Christiani scriptores. De æstu maris, dum luna crescit vel minuitur, dictum abunde est ad l. i, vers. 733.
 238. Vide notam ad l. i, vers. 756, *Et minuuntur aquæ, luna minuente, liquentes.*
 239. In codice Vat. est mendum *Quintia pro Cynthia*, quod pro Diana et luna ponitur, ut *Cynthia pro Apolline*. Vide notam ad l. ii, vers. 359, *Illustrat Cynthia noctes.* Incrementum et decrementum fontium et fluminum, crescente vel decrescente luna, affirmatur eodem modo l. i, vers. 734.
 240. *Minuunt, minuit*, neutrorum more. Vide notam ad l. i, vers. 736.
 241. Quod medulla in ossibus latens et cerebrum observent cornua lunæ, explicatum et confirmatum est ad libr. i, vers. 735.
 242. Libr. ii, vers. 49, *Lunaresque amplexa globos.*
 243. Libr. i, vers. 674, *Sol oculus cæli*, etc., cum nota. *Fuscatur ab umbra* intelligo *occidit*, seu interposita terra lucem non emittit, ac libenti animo legorem *fuscatur ab unda* ex dicendis ad v. 245, sermo enim esse videtur non de eclipsi solis, sed de ejus occasu et ortu ex Ecclesiastæ loco allegato ad v. 233.
 245. Scriptura codicis Azagr. clarior est; sed lectio primigenia exhibetur a nostro codice, quæ fortasse, quia obscurior est, ab interpolatore fuit mutata. Dracontius sententiam repetit, quam sæpe amplexus est, solem vires ab unda resumere; ex quo colligit ipsum elementum, aquam videlicet, damnum et augmentum soli asferre, ut enim ait l. i, vers. 677 : *Occidit ipse dies, super æquora sole cadente, Æquoremersus obit, novus æquore mane resurgit.* Vide notam ad v. 676, l. ii.
 246. *Dant, ferunt*, hoc est *dant, auferunt*; nam aqua maris soli dat damnum et augmentum, et ea-

- 396** Alternant elementa vices et tempora mu- A
[tant,
Tempus habent noctes, tempus et ipse dies.
Accipiunt augmenta dies, noctesque vicissim,
250 Amittunt cursus perpete lege poli.
Tempora sunt florum, retinet sua tempora
[messis,
Tempus et autumnum, tempus habet hiemes.
397 Ver, æstas, autumnus, hiems, redit an-
[nus in annum,
- Quatuor alternant tempora temporibus.
255 Omnia cum redeant, homini sua non redit ætas,
Sed velut acris avis, sic fugitiva volat.
Tempora sunt pacis, vel tempora certa cruoris,
Otia tempus habent, militiaeque labor.
398 Tempora gaudendi, sunt tempora certa
[dolendi,
260 Tempora dant lucrum, tempora damna ferunt.
Nubila tempus habent, et tempora certa sere-
[num:

VARIÆ LECTIONES.

247. Azagr., *Damna vel augmenta rebus elementa dederunt.*

250. Azagr., *Et minuunt cursus perpete lege poli.*

251. Azagr., *Tempora sic flores retinent, sic tempora messes.*

252. Azagr., *Et cum lege redit vitis amævus honor:* hic est postremus versus in Azagrensi codice.

253. Hic et sequentes versus usque ad finem Elegiæ exstant in solo codice Vaticano.

B 255. Vat., *hominis sua.*

NOTÆ.

dem aufert damnum et augmentum sensu explicato in nota præc. Fortasse legendum *Damna vel augmentum dant, quæ elementa ferunt*, sed ita ut eadem sit sententia. Dracontii stylum magis refert scriptura edita. Vide v. 68.

247. Ovidius l. xv Met., v. 409, *Alternare vices.* Vide l. ii Dracontii, v. 10 et 54, et l. iii, vers. 296, cum notis. Barthius l. lvi Advers., cap. 1, explicans versum Claudiani l. i in Rufinum, initio, *Et lucis noctisque vices*, elegantissime et eruditissime id dictum affirmat, quia sunt depensæ velut eæ successiones, nec unquam non servatæ; quod multis similibus exemplis confirmat et adducit hunc versum ex Columbano, quem auctorem veterem ac probum etiam inter poetas vocat, nisi cum tanto auctori aut spuria ascribuntur, aut genuina male corruptuntur. Advertit perperam in vulgatis libris editum esse *Alimenta vices pro elementa vices*. Cæterum hunc ipsum versum cum multis aliis Columbanum a Dracontio accepisse, probatum est in prolegom. num. 8. Et Dracontius quidem sæpe verbum *vices* adhibet ad successiones rerum et temporum declarandas. Arnulfus Luxoviensis de innovat. vern. ex Dracontio aut ex Columbano (nam Luxoviense monasterium a Columbano fundatum fuit), *Alternant et opus, et opes elementa vicissim*. Vide etiam auctorem Panegyrici ad Pisonem, vers. 132, *Ipsa subit natura vices, variaque cursus Ordinat*, etc.

249. Barthius libr. cit. Advers. lvi, c. 1, in versibus Columbani legit, *Accipiunt alimenta dies*, opinor, ex Lect. antiq. Camisii: sed Columbanus apud Sirmundum habet *augmenta*, quæ vera est lectio. Auctor carminis de laudibus Domini sub Constantino: *Sic annum placuit variis intexere formis, Et vice jucunda mortalibus addere fructum, Ne semper prolixæ dies nimis ureret orbem, Neve brevis justum raperet nascentibus ignem: Ac ne perpetuo quateret labor omnia* D *nisu, Dat requiem fessis hominum nox roscida curis.*

250. *Amittit cursus*, decrescunt. In Azagr. clarior est sententia, sed non propterea verior.

251. Scriptura genuina nostri codicis confirmatur versibus Columbani, in quibus ita hic versus legitur. Interpolator in Azagr. arbitrato suo mutationem iuxit. Ovidius vers. 187 de Remed.: *Poma dat autumnus, formosa est messibus æstas, Ver præbet flores, igne levatur hiems.*

252. Posset legi *Tempus et autumnus, tempus habent hiemes*. Hactenus codicis Azagrensis ope usus sumus; ac locus ipse postulat ut eminentissimo cardinali Lorenzana gratias singulares agamus, quod non solum Patrum Toletanorum magnificentissimam editionem curaverit, verum etiam ex intimis bibliothecarum Hispaniæ recessibus vetera hujusmodi monumenta primus magno ecclesiasticæ literaturæ bono promulgaverit. Quid igitur causæ esse putem,

vel potius dicam (nam plures animo causæ subeunt) cur auctor Nuntiorum ecclesiasticorum Parisiensium anno 1788 in eximium præsulem invecitus, rationem etiam et modum ei præscribere ausus fuerit, quo melius tempus collocaret? Ille quidem occasionem male dicendi sumpsit ex oratione anno 1778 (non 1787, ut legitur in Nuntiis Parisiensibus) ad Catholicum regem Carolum iii ab archiepiscopo edita nomine Regii Theologorum cœtus Matritensis, ad immaculatæ Virginis Mariæ Conceptionis mysterium promovendum instituti, in quo cœtu auctor Nuntiorum Academiam Complutensem intelligi debere inopie censuit et pronuntiavit, quia scilicet Matrini nulla est Universitas. Equidem non difficile mihi persuaserim piam hanc et doctam, summoque plausu ubique receptam Orationem, *Super hodierno hujus sancti mysterii (immaculatæ Conceptionis) cultu, piaque de illo sententia ad ulteriorem certitudinis gradum merito provehenda* stomachum scriptori Nuntiorum movisse: sed alias præterea subesse ejusmodi offensionis causas suspicor, in quas ne inquirere quidem lubet. Quærerem tamen ab eo an reprehensione etiam dignum existimet quod eminentissimus cardinalis, posthabitis ejus consiliis, hoc ipso anno 1791 Instructionem pastorem sui prædecessoris archiepiscopi Toletani Valero, anno vero superiori Praxium auxilia spiritualia iis præstandi qui extremo agone vexantur, auctore Ludovico de la Puente, communi populorum utilitati typis recudi jusserit?

253. Libr. ii, vers. 216. *Ver, æstas, autumnus, hiems redeuntibus annis.* Sic etiam Cujacius epigr. libr. iv, *Ver, æstas, autumnus, hiems sunt quatuor anni Tempora*, quod in notis ad Columbani carmina animadversum est. Et Joannes Owen l. vii, epigr. 55 edit. expurg., *Ver, æstas, autumnus, hiems sunt integer annus.*

254. *Alternant* neutrorum more, scilicet variant. Ita Plinius, Virgilius et alii.

255. Non male *hominis* in codice Vat., sed cum Columbanus exscripserit *homini*, id prætereundum videtur.

257. Ecclesiastes cap. iii, vers. 8, *Tempus belli, et tempus pacis.* Libr. iii, vers. 152, *Aut pax est, aut bella fremunt*, etc. Auctor Panegyrici ad Pisonem vers. 127, *Nec semper in armis Bellica turba manet*, etc.

258. Ovidius libr. i de Ponto, el. 6, v. 10, *Quæ sinit officium, militiaeque labor.*

259. Loc. cit. Ecclesiastes v. 4, *Tempus stendi, et tempus ridendi.* Sirmundus in epistola Columbani sic distinguit. Posset etiam *Tempora gaudendi sunt, tempora certa dolendi.*

260. Ecclesiastes loc. cit. vers. 6, *Tempus acquirendi, et tempus perdendi.*

261. *Et tempora certa serenum habet, serenum substantive pro serenitas*, ut l. i, vers. 586, *Placidumque*

- Tempora servare jussit et ipse Deus.
 Horam quæsit faciens miracula Christus,
 Horam speravit passio sancta crucis.
- 265 Cur irascaris mihi, cur sic dignior ira
 Tam magni regis judicer esse tua?
 Quando per ætherias aquila volitante rapinas
 Præda, cibusque fuit passer, hirundo, picus?
 Quando fames rabidi quamvis jejuna leonis,
- 270 Ut sit, adoptavit, faucibus esca lepus?
 Devorat egregios ingenti corpore tauros,
 399 Et rapiunt aquilæ nebrida membra
 [pedes.
 Dat semel iratus veniam post vulnera pardus,
 Nec reduces morsus dat feritate pia.
- 275 Despiciat irasci pastoribus optima tigris,
 Despiciat et talpas flammeus ore draco.
 Fulmina non feriunt reptantia gramina terris,
 Nec modicas salices flamma trisulca cremat.
 Sed feriunt celsas pulsantes nubila cedros,
- 280 Et montes vastos, proxima saxa polo.
 Sontes peccantes tantum sua culpa fatigat,
- A
 Ecce etiam insontes noxia pœna petit.
 Si ipse ego peccavi, quænam est, rogo, culpa
 [meorum,
 Quos simul exagitat frigus, inopsque fames?
 285 Diluvio periere rei sine clade piorum,
 400 Loth bonus, et justus tollitur ex So-
 [domis.
 Si non humani generis peccata fuissent,
 Unde pium nomen posset habere Deus?
 Sed quia dat veniam populis, peccata relaxans,
 290 Per pietatis opus nomen habet placidum.
 Si veniam frater fratri donare jubetur,
 Quid rex subjectis, et dominus famulis?
 Si justis solem Dominus, p'viasque dedisset,
 Nec daret injustis, quæ fuerat pietas?
 295 Non quærit veniam, qui nil peccasse probatur,
 Nonne manus medici languida membra pe-
 [tunt?
 Materiem laudis præbet tibi culpa reorum,
 Et titulos famæ dat pietatis opus.
 Inclytus armipotens, vestræ pietatis origo,

VARIÆ LECTIONES.

265. Vat., *Ut mihi irascaris qui sim dignior ira.*
 272. Vat., *aquilæ membrida membra.*

277. Vat., *fulmina non feriunt.*
 299. In Vat. *obscure vestræ.*

NOTÆ.

serenum. Horatius libr. II, od. 9, *Non semper imbres nubibus hispidos Manant in agros*, etc. Auctor Pægyrici ad Pisonem vers. 134, *Non semper fluidis ad-
 pertus nubibus æther Aurea terrificis obcæcat sidera
 nimbis. Cessat hiens, madidos et siccat vere capillos.*

262. *Servare* defendi potest: *servari* videretur melius. Accipi potest pro *observare* ex dictis ad vers. 520 seq. libr. I.

263. Joan. cap. II, vers. 4, *Nondum venit hora mea*, quæ verba dixit Jesus cum a matre rogaretur ut aquam in vinum converteret, aut certe vinum, quod deerat in nuptiis, provideret.

264. Joann. cap. XIII, vers. 1, *Sciens Jesus, quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem*, etc.

265. Sic restituo locum corruptum. Hactenus Dracontius rerum enumeratione probavit, conversiones regnorum tribuendas esse ordini temporis, quod omnia agit et quæcum omnia trahuntur. Redit nunc ad argumentum: se venia dignum ait, non solum quia regem clementem decet reo prostrato parcere, sed quia ipse Dracontius is est qui tam magni regis ira dignus non sit judicandus.

268. Picus avis parva uncorum unguium. Vide Plinium I, x, cap. 18. Prima a veteribus producitur.

269. *Fames leonis* pro leone famelico. Vide notam ad I, I, v. 282.

270. Clarius esset *Optavit ut sit*. Sed non male est *adoptavit* pro *optavit*, elegit. Verbum compositum pro simplici.

271. Virgilius IV Georg., 541, *Quatuor eximios præstanti corpore tauros*. Leo in tauros sævit, aquila in hinnulos et damas, ut vers. seq. exponitur.

272. *Lego nebrida membra*. *Nebros* νεβρός est pulvis cervi, nec non dama. Hinc *nebris*, *nebridos*, vestis ex pelle hinnuli seu damæ, qua Bacchus, bacchantes et venatores utebantur. *Nebridus* adjective a νεβρός a Dracontio formatur. Conjeciebam *grandia membra*.

275. Quod pardus post vulnera prima iterum non mordeat, non invenio, quisnam scriptum reliquerit. Quædam tamen mansuetudinis exempla in pardis inveniri apud Gesnerum et Jonstonum in *Histor. Quadrup.* legas.

274. *Feritate pia* oppositio, qualis sæpe a Dracontio adhibetur.

275. Pro *pastoribus* reponendum censebam *balantibus*: nam substantive *balantes* significat oves apud Virgilium, Lucretium et alios. Sed retineo *pastoribus* eo sensu quo Claudianus describens leonem, qui rabiem in armos juveneæ exigit, addit libr. II de Rapt. Proserp., vers. 213, *Et viles pastorum despiciat iras*.

276. *Flammeus*, sic *flammea lumina*. Sunt autem dracones acutissimi visus, qui prout a δῆρα, *video*, sic appellantur. Probum esset et forte verum est *Despiciat et talpis*, ut subaudiatur *irasci*.

279. Libr. II, vers. 458, *Aut si fulmen habet, montes et culmina tangit, Arboribusque caput, cedros, celsasque cupressos*. Vide notam. Ovidius de Remed. amor., vers. 369, *Perflant altissima venti, Summa petunt dextra fulmina missa Jovis*.

280. Seneca Herc. Oct., vers. 493, *Qua celsus astris inserit Pindus caput*. Silius I, VI, vers. 2, *Nubiferos montes et saxa minantia cælo*.

281. Vide I, II, v. 419 seqq.

285. Liberos Dracontii intelligo ex I, III, vers. 675, *Felix numerosa propago*, ut in nota explicui.

290. *Pietatis opus* iterum vers. 298. Libr. II, vers. 50, *Quidquid habet pietatis opus*. Nomen placidum et nomen pium vers. 288 idem est, scilicet nomen clementis seu mitis.

291. Matth. cap. V, vers. 43 seqq.; cap. XVIII, vers. 13 seqq.; Lucæ cap. XVII, vers. 5 seqq.

295. Ex Matth. cap. V, vers. 44 seqq.: *Benefacite his qui oderunt vos... Ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est, qui solem suam oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt?*

295. *Probatur* de hac phrasi vide notam ad vers. 26 I, II.

296. Medicorum opem ægri implorant. Matth. cap. IX, vers. 12: *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus*.

297. Ovidius Trist. I, II, vers. 51: *Sed, nisi peccassem, quid tu concedere posses? Materiem veniæ sors tibi nostra ded. t.*

299. Pater aut avus aliquis Guntarii hoc loco laudatur. Relege cap. 11 prolegom. Quamvis ad solum regem referatur sermo, tamen nomen *vestræ* adhibe-

- 300 Et doctus, genio pronior ad veniam, **A** Sed quoties culpa est, sit toties venia.
401 Non homini ignosco, dixit, sed lingua **A** Dicam regnanti domino pia verba prophetæ:
 [meretur : 310] **Etsi peccavi, sum tamen ipse tuus.**
 Hic reus, et doctus Vincomalus fuerat. **A** Da veniam, miserere, precor, succurre roganti;
 Non lædunt delicta Deum, sed læditur auctor, **A** Pristina sufficiant verbera, vincula, famæ.
 Ni peccata dolens pœniteat sceleris. **A** Sesorem, dum carpit iter, si cornea pulsans
 305 Qui poscit hac lege Deum, ut peccata relaxet, **402** Ungula concutiat quadrupedantis equi,
 Debet et ipse suo parcere ubique reo. **A** Verbere corrigitur culpa, plectente flagello,
 Non semel ignosci dixit lex sancta reatum, **316** Non simul abscissi crura, pedesque jacent.

VARIE LECTIONES.

302. Vat., *Hic reus et doctus vincto malos fuerat.*

313. Vat., *si cornea palpans.*

316. In Vat. videtur scriptum *abscissi* pro *abscissi*,

vel etiam *abscissa*. Hic ultimus est versus hujus Elegiæ in Vat. cod., cui adduntur verba *Explicit Satisfactio Dracontii*, etc.

NOTÆ

tur, quod jam tum usitari cœptum, ad linguas vulgares deinde transit. In versionibus vulgaribus sacris vetus mos diutius hæsit, qui etiam paulatim excidit. Vernetus novem edidit epistolæ de formula in versionibus præsertim sacris adhibenda, Tu aut Vos: illud eligit, quia antiquus et gravius.

300. Ovidius libr. i de Ponto, el. 6, vers. 5: *Non cadit in mores feritas inamabilis istos, Nec minus a studiis dissidet illa tuis. Artibus ingenuis, quarum tibi maxima cura est, Pectora mollescunt, asperitasque fugit.* Et l. iii de Arte, vers. 545, *Scilicet ingenium placida mollimur ab arte, Et studio mares convenienter eunt.* Eadem est sententia libr. ii de Ponto, eleg. 9, vers. 47 seqq. Baco de Verulamio l. i de Augm. scient. observat. tumultuariam cognitionem flectere potius in contrarium.

302. Vincomalus, qui cum Opilione postea fuit consul, aut alius aliquanto eo antiquior. Confer cit. cap. 11 prolegom.

303. Non lædunt delicta Deum, qui lædi nunquam potest, ut ait Hieronymus Comment. in Hierem. libr. ii, cap. 7. Quodam tamen sensu peccatum est offensa Dei, affectu peccantis, non effectu, ut distinguunt theologi. Vide etiam interpretes ad Jobi cap. xxxv, vers. 6: *Si peccaveris, quid ei nocebis?*

304. Supra vers. 100 eadem syntaxi, *Si sceleris facti mens rea pœniteat.*

305. *Peccata relaxat*, ut vers. 289, *peccata relaxans* pro remittens. Sic *relaxare claustra, fores*. Potestas ecclesiastica ligandi et solvendi symbolo clavium exprimitur.

306. Ex oratione dominica sumptum.

307. Ex Matth. cap. xviii, v. 21 et 22; Lucæ cap. xvii, vers. 4. Sic enim interpretes sacri verba Salvatoris

exponunt, ut numerus finitus pro infinito ponatur, et toties venia concedatur quoties culpa fuerit.

310. Fortasse ex Sapient. c. xv, v. 2: *Etenim si peccaverimus, tui sumus.* Sententia eadem eruitur ex pluribus aliis locis Scripturæ, ut psal. cxix, vers. 91: psal. cxxxviii, vers. 8 seqq.; Isaïæ cap. xliv, v. 5.

313. *Lego cornea pulsans*: nam *palpans* vix ulla commodo sensu explicari potest. Silius libr. xvii, vers. 136: *Quadrupedem elatis pulsantem calcibus auras.* Ovidius l. vi Met., v. 218, *Campus Assiduis pulsatus equis.* Lucanus l. vi, v. 83, de equis: *Ungula frontentem discussit cornea campum.*

314. Ennius apud Macrobius l. vi Saturn., cap. 1, *Totam quatit ungula terram*; et alibi, *Summo sonitu quatit ungula terram*; et alibi, *Plausu cava concutit ungula terram*; et Virgilius l. viii, vers. 596, *Quadrupedante pulrem: onitu quatit ungula campum.* Uterque de equis loquitur. Plinius l. viii, c. 45, *Equo juxta quadrupedante.*

316. In codice, evanescentibus litteris, ut fere accidit in extremis veterum codicum paginis, vix legi potest *abscissi* aut *abscisa*. Sententia clara est: sesor culpam equi flagello corrigit, neque illi crura pedesque abscindit. Clare etiam legitur post hunc versum, *Explicit Satisfactio Dracontii*, etc., ea characteris forma quam ad pag. 59 æri incisam exhibui. Itaque cum plane constet auctorem hujus elegiæ Dracontium esse, minime licet dubitare quin idem sit auctor trium librorum carminis de Deo. De utroque enim hoc poemate affirmare possumus, quod de comædiis Menandri Andria et Perinthia Terentius in prolog. Andriæ: *Qui utramvis recte norit, ambas noverit. Non ita dissimili sunt argumento. Addam oratione et stylo.*

INDICES IN PRUDENTIUM.

INDEX VERBORUM ET PHRASIUM.

A. designat Apotheosin, C. Cathemerinon, D. Dittochaem, H. Hamarigeniam, P. Peristephanon, Ps. Psychomachiam, S. i. Contra Symmachum lib. i, S. ii. Contra Symmachum lib. v, Pr. Praefationem, Prolog. Prologum Carminum, Ep. Epilogum, Numerus romanus post C. numerum hymni Cathemerinon, post P. numerum hymni Peristephanon; numerus Arabicus, versum.

A

Abdi gremio, C. x, 153.
 Abdidit se mœrens, C. ix, 80.
 Abditis in angulis, P. ii, 81.
 Abdomina suilla, P. x, 918.
 Ab cit, *abjicit*, Ps. 149.
 Abjuncta quadrupes, S. ii, 816.
 Abjunctæ plagæ, P. ii, 441.
 Abjurare nomen, A. 225.
 Abluturus, A. 681.

Abolla palmata, S. i, 536.
 Abomineris tangere, P. v, 180.
 Abscidere, A. 950.
 Absistere, P. i, 64.
 Abyssus fervens, H. 835.
 Abyssus abde caput, Ps. 91.
 Acroma, acroma festivum, P. ii, 524.
 Acta litoris secreti, S. i, 156.
 Actu, vel arcu aliquid comlecti, Ps. 856.
 Actu mundi, *motu*, C. iv, 77.
 Acuminatus, P. v, 259.